

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้างานวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอันมีสาระสำคัญประกอบ ดังนี้

1. พระปริยัติธรรม แผนกบาลี
2. การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดนครสวรรค์
3. สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา
4. . ระเบียบ กฎหมาย ที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. สรุปกรอบความคิดการวิจัย

พระปริยัติธรรม แผนกบาลี

ความหมายของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 10) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง ระบบการศึกษาของสงฆ์อย่างหนึ่งที่เน้นการศึกษาภาษาบาลีเป็นหลัก แบ่งเป็น 3 ระดับ 8 ชั้น คือ

- 1) เปรียญตรี คือ ประโยค 1-3 และเปรียญธรรม 3
- 2) เปรียญโท คือ เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 และ
- 3) เปรียญเอก คือ เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 เปรียญธรรม 9

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม , และวัลย์พร ศิริภิรมย์ (2545 , หน้า 12) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง การศึกษาภาษาบาลีสำหรับพระภิกษุและสามเณร ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์มี 8 ชั้น คือ ประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3 เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 และเปรียญธรรม 9

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง การศึกษาของพระภิกษุและสามเณร ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี แบ่งเป็น 8 ชั้น คือ ประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3 เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 และเปรียญธรรม 9

สรุปว่า ความหมายของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง ระบบการศึกษาของ พระสงฆ์แผนกหนึ่ง ที่ศึกษาภาษาบาลีเป็นวิชาหลัก เป็นระบบการศึกษาที่จัดการเรียนการสอน โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ 8 ชั้น ดังนี้

- 1) เปรียญตรี คือ ประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3
- 2) เปรียญโท คือ เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 และ
- 3) เปรียญเอก คือ เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 เปรียญธรรม 9

ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

พระมหาวรญาณ วรณฺฑ (2547 , หน้า 79-84) กล่าวว่า การสอบความรู้ของพระสงฆ์ ใน สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ถือเอาการแปลพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีเป็นหลัก โดย แบ่งเป็น 3 ระดับ เรียกว่า บาเรียน คือ

- 1) บาเรียนตรี แปล พระสูตรตันตปิฎก
- 2) บาเรียนโท แปล พระสูตรตันตปิฎกและพระวินัยปิฎก
- 3) บาเรียนเอก แปล พระสูตรตันตปิฎก พระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก

สมัยรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงปฏิรูปการสอบพระ ปริยัติธรรมขึ้นใหม่จากการถวายคำแนะนำจากสมเด็จพระสังฆราช (มี) เพื่อกวัดขันพระภิกษุและ สามเณรให้เรียนพระปริยัติธรรมและมีความรู้มากขึ้น โดยแบ่งการสอบเป็น 9 ชั้น 7 ระดับ และมี คัมภีร์ประเภทอรรถกถาและฎีกามาเป็นแบบเรียนและสอบแทนพระไตรปิฎก คือ

1. ประโยค 1-2-3	ธมฺมปทฎกถา
2. ประโยค	มจฺจลตฺถที่ปนี (บั้นต้น)
3. ประโยค	ปาตีมุตตะกะ
4. ประโยค	มจฺจลตฺถที่ปนี (บั้นปลาย)
5. ประโยค	สมนฺตปาสาทิกา
6. ประโยค	วิสุทฺธิมคฺค
7. ประโยค	สารตฺถที่ปนี

การสอบ คือ แปลหนังสือ หรือพระปริยัติธรรมจะใช้วิธีการแปลภาษาบาลีปากเปล่าต่อหน้า กรรมการสอบ โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงทอดพระเนตรการสอบด้วย หรือ บางครั้งทรงมอบหมายให้ผู้แทนพระองค์มาแทน จึงเรียก การสอบบาลีว่า สอบบาลีสยามหลวง จนถึงปัจจุบัน

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) (2549 , หน้า 10) กล่าวว่า พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงเห็นความสำคัญของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทย จำนวน 76 ทุน เพื่อพระราชทานแก่ผู้เรียนผู้สอบได้เปรียญธรรม 5 ถึง เปรียญธรรม 8 เพื่อเรียนในประโยคขั้นที่สูงขึ้นไป และได้เพิ่มโครงการถวายทุนบริหารการศึกษาแก่สำนักศาสนศึกษาที่มีผล การศึกษาดีเด่นในแต่ละหน (หน คือเขตการปกครองของเจ้าคณะใหญ่) และอีก 1 ส่วนกลาง คือ กรุงเทพมหานคร รวมเป็นทุนบริหารการศึกษา 5 ทุนด้วยกัน อันเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจให้แก่ ผู้เรียนและผู้บริหารการศึกษาอย่างที่สุด นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อการศึกษาพระปริยัติ ธรรมของคณะสงฆ์อย่างที่สุด

สรุปว่า ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้แก่ ระบบการศึกษาของพระสงฆ์ แผนกหนึ่งที่ศึกษาภาษาบาลีเป็นวิชาหลัก เป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้เผยแผ่ธรรมะครั้งพุทธกาล เป็นคาถา คือ พระพุทธดำรัสแต่ละคำของพระพุทธเจ้าเป็นภาษาบาลีทั้งหมด เป็นภาษาเฉพาะของ พระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาที่พระภิกษุและสามเณรในฐานะศาสนทายาทควรศึกษา เป็น การศึกษาที่รักษาพระพุทธพจน์ไม่ให้เลอะเลือนหรือถูกปลอมแปลงได้ เป็นระบบการศึกษาที่คณะ สงฆ์ให้ความสำคัญมากกว่าการศึกษาแผนกอื่น เป็นการศึกษาที่มีความเป็นมาพร้อมกับการ ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา เป็นระบบการจัดการศึกษาที่มีพัฒนาการหรือ การเปลี่ยนแปลงด้าน หลักสูตรและโครงสร้างการศึกษาน้อยที่สุด

ความสำคัญของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) (2548ข , หน้า 7) กล่าวว่า การเรียน ภาษาบาลี หากต่างคนต่างมองข้ามความสำคัญ ปัญหาจะเกิดอยู่เรื่อยไป คำสอนของพระพุทธเจ้า อาจถูกกลบเลือนไม่มีผู้สืบทอดที่รู้แท้จริง พระศาสนาถูกกระทบกระเทือน เพราะผู้สืบศาสนาลด น้อยลง ส่งผลต่ออนาคตของศาสนาพุทธในวันข้างหน้า การศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าที่เรียกว่าพระพุทธศาสนา เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและการศึกษาภาษาบาลี นับเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา และเชื่อกันว่าเป็นภาษาที่พระบรมศาสดาใช้ในการสอนธรรม และยังคงรักษาเนื้อหาสาระของพุทธดำรัสไว้ได้สมบูรณ์ที่สุด

พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ธมฺมชโย) (2548, หน้า 9) กล่าวว่า การศึกษาพระปริยัติ ธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่ง ถือเป็นหน้าที่ของพระภิกษุและสามเณรที่จะต้องศึกษาคำสอนของ พระพุทธเจ้า เพื่อนำไปใช้ในการฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นไปตามคำสอนนั้น ดังที่พระพุทธองค์ได้ ทรงวางแนวทางเอาไว้คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ คือ ต้องศึกษาพระปริยัติแล้ว จึงลงมือปฏิบัติ เพื่อ

นำไปสู่ประสบการณ์ภายในที่ตีงาม จะได้นำธรรมะที่ได้เรียนรู้นั้นมาสั่งสอนญาติโยมและพุทธศาสนิกชนทั่วไป อันเป็นการเกื้อกูลและยังประโยชน์อย่างยิ่งให้กับสังคมโลก

วัดปากน้ำ (2549) กล่าวว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีความสำคัญคือ นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอน ยัง เชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้วก็จะไม่มีผู้ใดสามารถรู้และเข้าใจพระพุทธวจนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้วพระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมาจึงทรงสนับสนุนการเรียนพระปริยัติธรรมและทรงยกย่องพระภิกษุและสามเณรที่เรียนรู้อายุพระพุทธวจนะให้มีฐานันดรพระราชาทาน มินิตยภัต จึงจัดให้มีการสอบพระปริยัติธรรมเพื่อให้ปรากฏต่อชาวโลกว่าพระภิกษุและสามเณรรูปใดมีความรู้มากน้อยแค่ไหน เมื่อปรากฏว่าพระภิกษุและสามเณรรูปใดมีความรอบรู้ถึงขั้นที่กำหนดไว้ พระมหากษัตริย์ก็ทรงยกย่องพระภิกษุและสามเณรรูปนั้นให้เป็น มหาเปรียญธรรม ครั้นอายุพรรษาถึงขั้นเถรภูมิ ก็ทรงตั้งสมณศักดิ์ให้ตามควรแก่คุณธรรมและความรู้เป็นผู้สอนพระปริยัติธรรมสืบกันมา จากการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทย การศึกษาภาษาบาลี คือการศึกษาพระไตรปิฎก และตรงกันข้ามการศึกษาพระไตรปิฎก คือการศึกษาภาษาบาลี ภาษาบาลีจึงนับว่าเป็นภาษาที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทได้ใช้ภาษาบาลีจารึกพระไตรปิฎก คัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา อรรถกถาและฎีกาเป็นคัมภีร์ชั้นรอง แต่ทุกคัมภีร์ล้วนจารึกด้วยภาษาบาลี

สรุปว่า ความสำคัญของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้แก่ เป็นภาษาที่มีความสำคัญสำหรับพุทธบริษัท แม้ว่าจะเป็นภาษาที่ตายแล้ว คือ ไม่มีการใช้ภาษาบาลีพูด ในชีวิตประจำวันก็ตาม แต่เพราะเป็นภาษาของพระพุทธเจ้า เป็นภาษาที่ใช้จารึกพระไตรปิฎก เป็นภาษาที่ใช้เป็นหลักในพระพุทธศาสนาในภวาท เป็นการรักษาวรรณคดีบาลีแห่งพระพุทธศาสนา อันทรงไว้ซึ่งหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ เป็นมรดกทางศาสนาวัฒนธรรมและวรรณคดี เป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน มีความรู้และความเข้าใจพระพุทธวจนะในพระไตรปิฎก และเป็นระบบการศึกษาที่จัดการศึกษาเพื่อธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาไม่ให้เสื่อมสูญไปด้วย สถานศึกษา เรียกว่า สำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัด นครสวรรค์ ใน 5 ด้าน ดังต่อไปนี้

ด้านหลักสูตรพระปริยัติธรรม

กองบาลีสนามหลวง (2549, หน้า 117-118) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง หลักสูตร ประโยคบาลีสนามหลวงที่ใช้ในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในปัจจุบัน เป็นหลักสูตร พื้นฐานจากการปรับปรุงหลักสูตรในสมัยรัชกาลที่ 2 แม้ว่าหลังจากนั้นจะมีการปรับปรุงบ้างแต่ก็ไม่ แตกต่างจากเดิม หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง มีดังต่อไปนี้

1. ประโยค 1-2 และเปรียญตรีปีที่ 1-2 หมวดบาลีศึกษา

1.1 วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรม ปทัฏฐกถา ภาค 1 ถึงภาค 4

1.2 วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือ บาลีไวยากรณ์ประเภทสอบถาม ความจำ

2. เปรียญธรรม 3

2.1 วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรม ปทัฏฐกถาภาค 5 ถึงภาค 8

2.2 วิชาสัมพันธไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปทัฏฐกถา ภาค 5 ถึงภาค 8

2.3 วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือบาลีไวยากรณ์ประเภทสอบถาม ความจำ และความเข้าใจประกอบกัน

2.4 วิชาบุรพภาค ข้อเขียนภาษาไทย โดยแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบลักษณะวรรค ตัวอักษรตามสมัยนิยม หลักสูตรใช้หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายทางราชการ

3. เปรียญธรรม 4

3.1 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปทัฏฐกถา ภาค 1

3.2 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลัตถทีปนี ภาค 1

4. เปรียญธรรม 5

4.1 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปทัฏฐกถา ภาค 1 ถึง ภาค 4

4.2 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลัตถทีปนี ภาค 2

5. เปรียญธรรม 6

5.1 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ รัชมภพัฏฐฎกา ภาค ๓ ถึงภาค 8 แต่ในการสอบกรรมการจะแปลประโยคที่ออกสอบเป็นความไทยโดยสันทัด หรืออาจตัดแปลงสำนวน และท้องเรื่องหรือตัดตอนที่ต่างๆ มาเรียงติดต่อกันเป็นประโยคสอบไล่ก็ได้

5.2 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ สมันตปาสาทิกา ภาค 3 ถึง ภาค 5

6. เปรียญธรรม 7

6.1 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ มังคลัตถทีปนี ภาค 1

6.2 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือสมันตปาสาทิกา ภาค 2

7. เปรียญธรรม 8

7.1 วิชาแต่งฉันทภาษามคธ แต่งฉันทที่เป็นภาษามคธ ในจำนวน ๕ฉันท ดังนี้

7.1.1 ปัฐยาวัตร

7.1.2 อินทรวีเชียร

7.1.3 อุเปนทรวีเชียร

7.1.4 อินทรวงศ์

7.1.5 วังสัฎฐะ

7.1.6 วสันตติลก

7.2 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ สมันตปาสาทิกา ภาค 1

7.3 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ วิสุทธีมรรค ภาค 1-2

8. เปรียญธรรม 9

8.1 วิชาแต่งไทยเป็นมคธ แต่งมคธจากภาษาไทยล้วนข้อความแล้ว แต่กรรมการจะกำหนดให้

8.2 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ วิสุทธีมรรค ภาค 1-2

8.3 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ อภิธัมมัตถวิภาวินี

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 40-43) กล่าวว่า จากหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า แต่ละประโยคจะมี 2-4 วิชา และเป็นวิชาที่เกี่ยวข้อง เฉพาะกับภาษาบาลีเท่านั้น(ยกเว้นวิชาบูรพภาค) เมื่อรวมรายวิชาในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จะประกอบด้วยวิชา ดังต่อไปนี้

1. วิชาบาลีไวยากรณ์ เป็นวิชาที่ไม่มีในการสอบบาลีสนามหลวงประโยค 1-2 และ เปรียญธรรม 3 เนื้อหาของวิชาบาลีไวยากรณ์ จะแบ่งเป็น 4 ภาค คือ อักษรวิธี วจีวิภาค วากยสัมพันธ์ และฉันทลักษณะ แต่ที่ใช้เรียนและสอบในประโยค 1-2 และ เปรียญธรรม 3 จะมีเพียง ภาค คือ อักษรวิธีและวจีวิภาค แต่ละภาคประกอบไปด้วยเรื่องดังต่อไปนี้

- 1.1 อักษรวิธี ว่าด้วยอักษร แบ่งเป็น 2 คือ (บุญสืบ อินทสาร, 2540, หน้า 94)
- 1.1.1 สมัญญาภิธาน แสดงชื่ออักษรที่เป็นสระ พยัญชนะพร้อมทั้ง
ฐานกรณ์
- 1.1.2 สนธิ การต่ออักษรที่อยู่ในคำอื่นให้เนื่องเป็นอันเดียวกัน
- 1.2 วจวิภาค ว่าด้วยการแบ่งคำพูดออกเป็น 6 ส่วน คือ
- 1.2.1 นาม ชื่อ แบ่งเป็น 3 คือ นามนาม คุณนาม และศัพท์นาม
- 1.2.2 อพยพศัพท์ ศัพท์ที่จะแจกด้วยวิภัติทั้ง 7 แปลงรูปไปต่างๆ เหมือน
นามทั้ง 3 ไม่ได้
- 1.2.3 สมาส การย่อนามศัพท์ตั้งแต่ 2 ขึ้นไปเป็นบทเดียวกัน
- 1.2.4 ตัทธิต ปัจจัยหมู่หนึ่ง เป็นประโยคเกื้อกูลแก่นิเวศความย่อสำหรับ
ใช้แทนศัพท์ย่อคำพูดให้สั้นลง
- 1.2.5 อาชยาต ศัพท์ที่ประกอบด้วยกิริยา
- 1.2.6 กิตก์ ศัพท์ที่ประกอบด้วยปัจจัยหมู่หนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องกำหนดหมาย
เนื้อหาของนามศัพท์

วิชาบาลีไวยากรณ์นี้ ไม่มีการกำหนดแบบเรียนไว้ในหลักสูตรประโยคบาลีสยามหลวง เดิมจะใช้คัมภีร์มูลกัจจายน์หรือกัจจายนมูลปกรณ์เป็นแบบเรียน ปัจจุบันนิยมใช้แบบเรียนบาลีไวยากรณ์ที่แต่งโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นหลักในการสอบบาลีสยามหลวง ข้อสอบวิชาบาลีไวยากรณ์จะมีทั้งหมดสี่ข้อ ละ 10 คะแนน

2. วิชาสัมพันธไทย เป็นวิชาที่มีในการสอบบาลีสยามหลวง ระดับเปรียญธรรม 3 สัมพันธไทย นับเข้าเป็นเนื้อหาของไวยากรณ์ในส่วนที่เป็นภาควากยสัมพันธ์ว่าด้วย การกและ ประพันธ์ ผูกคำพูดที่แบ่งไว้ในวจวิภาคให้เข้าเป็นประโยคเดียวกัน คำพูดในวากยสัมพันธ์ แบ่งเป็น 3 คือ บท พากพยางค์และพากย์ การสัมพันธ ต้องสัมพันธ เป็นศัพท์เป็นบท เป็นพากพยางค์ และเป็นพากย์ไป เพื่อให้ความเกี่ยวเนื่องกันไปตามลำดับของหนังสือ โดยนักเรียนจะต้องเรียนรู้ถึงอรรถ (ความหมาย) ชื่อสัมพันธ การเข้าสัมพันธ และวิธีสัมพันธ

บาลี อิตฺถีสทฺโธ วีย หิ อญฺเญ สทฺโธ ปุริสานํ สกลสรีริ ฝริตุวา สุวตฺถุ สมตฺถเณ นาม นตฺถิ .

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2547, หน้า 14)

แปล จริจอยู่ ไม่มีเสียงอื่น ชื่อว่าสามารถแผ่ไปทั่วสระของบุรุษทั้งหลายต้องอยู่เหมือนเสียงผู้หญิง (บุญสืบ อินทสาร, 2547, หน้า 21)

สัมพันธ์ หิ ศัพท์ ทัพพีกรรมโชตกะ สหุโท สยักตตา ใน นตฺถิฯ อาขยาตบพ กัตตฺวาจาก อิตฺถีสหุโท อุปมาลึงค์ตถะ วีย ศัพท์ อุปมาโชตกะ เข้ากับ อิตฺถี สหุโท อญฺโญ วิเสสนะของ สหุโท ปุริสานํ สามีสัมพันธะ ใน สกกลสรวิฯ สัมปาปญฺญิกัมมะ ใน ผริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สฺฐาติ ฯ ตุมัตตสัมปทานะ ใน สมตฺถิฯ วิเสสนะของ สหุโท นามศัพท์ สัญญโชตกะ เข้ากับ สมตฺถิฯ (บุญสืบ อินทสาร, 2548, หน้า 134)

จากตัวอย่างการสัมพันธ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าการสัมพันธ์จะต้องบอกศัพท์แต่ละศัพท์ โดยละเอียดว่าชื่ออะไร เข้ากับศัพท์ไหน ถือว่าเป็นวิชาที่ยากที่สุดในการสอบบาลีสนามหลวง เปรียญธรรม 3 สำหรับหลักสูตรการเรียนการสอนในวิชาสัมพันธ์ จะใช้ ธรรมนูญกฎภาค 5 ถึงภาค 8 เช่นเดียวกับวิชาแปลมคธเป็นไทย ส่วนข้อสอบจะเป็นข้อความที่คิดจาก ธรรมนูญกฎภาค 5 ถึงภาค 8 ประมาณ 1 หน้ากระดาษ

3. วิชาบูรพภาค เป็นวิชาที่มีในการสอบบาลีสนามหลวง ประโยค 3 เท่านั้น และเป็นวิชาที่ค่อนข้างจะแตกต่างจากวิชาอื่นๆ ในหลักสูตรการศึกษาระดับปริญญาตรี เนื่องจากเป็นวิชาเกี่ยวกับการวางรูปแบบของจดหมายทางราชการ ประกาศ และคำสั่งต่างๆ เป็นต้น การกำหนดวิชานี้เข้ามาเป็นวิชาหนึ่งที่มีในการสอบบาลีสนามหลวง ก็เพื่อให้ให้นักเรียนวางรูปหนังสือราชการหรือวางรูปหนังสืออื่น เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เป็นต้น รู้จักวางย่อหน้า วรรคตอน และใช้ตัวอักษรให้ถูกต้อง ตามสมัยนิยม แต่ต่อมาเมื่อ พ .ศ. 2508 มหาเถรสมาคมได้มีคำสั่งเปลี่ยนแปลงการสอบวิชาบูรพภาค โดยยกโคลง กลอน ฉันท์ไทย และประกาศต่างๆ เป็นต้น คงไว้เฉพาะจดหมายทางราชการ ซึ่งออกข้อสอบโดยวิธีให้นักเรียนแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบหนังสือราชการ วรรคตอน ตัวอักษรตามสมัยนิยม แม้จะมีการประกาศเปลี่ยนแปลงวิชาบูรพภาค ตามที่กล่าวมาแล้ว แต่ก็ยังไม่มีการแก้ไขหลักสูตรให้ตรงกับประกาศเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแต่อย่างใด

4. วิชาแปลมคธเป็นไทย เป็นวิชาที่กำหนดในหลักสูตรทุกระดับชั้น ตั้งแต่ประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 สำหรับหลักสูตรหรือหนังสือเรียนนั้นจะใช้คัมภีร์อรรถกถา และฎีกาเป็นหลัก ซึ่งคัมภีร์อรรถกถา และฎีกาที่ได้นำมาใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในปัจจุบันมีทั้งหมด 5 คัมภีร์ คือ ธรรมนูญกฎภาค มงคลสูตรที่ปณี, สมณุตปาสาทิกา วิสุทฺธิมคฺค และอภิธมฺมุตฺตภาวินี การแปลมคธเป็นไทย มีหลักอยู่ว่า ต้องให้ ความหมายของภาษาบาลีและภาษาไทยตรงกัน ซึ่งในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จะมีวิธีการแปลเป็น 2 วิธี คือ การแปลโดยพยัญชนะและแปลโดยอรรถ

แปลโดยพยัญชนะ คือ การแปลตามตัวหนังสือ โดยรักษา คำอายุตนนิบาต และสำเนียงวิภัติไว้อย่างเคร่งครัด เช่น

บาลี ต่ สุตฺวา มหาปาโล ฎฎุมฺภิกโก จินฺตสิ ปโรโลกํ คจฺจนฺตํ ปุตุตฺถิตโร วา โภคา วา
 นานุคจฺจนฺติ สรีรฺปิ อตฺตนา สหฺธิ น คจฺจนฺตฺถิ เม ฆาวาเสน ปพฺพชิสฺสามิติ.

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2547, หน้า 6)

แปล อ.ฎฎุมภิก ชื่อว่ามหาปาละฟังแล้วซึ่งพระธรรมเทศนานั้น คิดแล้วว่า อ.บุตรและธิดา
 ท. หรือ หรือว่า อ.โภคะ ท. ย่อมไม่ไปตาม ซึ่งบุคคลผู้ไปอยู่ สูโลกเบื้องหน้า แม้ อ.
 สรีระ ย่อมไม่ได้ กับด้วยตน อ. ประโยชน์อะไรด้วยการอยู่ครองเรือนย่อมเป็น แก่เรา
 อ. เราจักบวชดังนี้บุญสืบ อินทสาร, 2547ข, หน้า 8)

อ. ย่อมมาจาก อันว่า เป็นคำแปลศัพท์ ที่บ่งบอกถึงประธานในประโยคนั้นๆ, ท. ย่อมมา
 จากคำว่า ทั้งหลาย เป็นคำบ่งบอกถึงความเป็นพหูพจน์

บุญสืบ อินทสาร (2547 ข, คำนำ) กล่าวว่า การแปลโดยอรรถ หรือแปลโดยเด็จเป็น
 การแปลโดยถือเอาความหมายหลัก ไม่เคร่งครัดในการรักษาคำอายุตนนิบาตและ สำเนียงวิภัติ
 มากนัก แต่ต้องแปลทุกคำศัพท์ จะเว้นศัพท์ใดศัพท์หนึ่งไม่ได้ จะถอดเอาแต่ใจความเลยที่เดียวก็ไม่ได้
 ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาข้อความในพุทธวจนะให้บริบูรณ์ ซึ่งการแปล โดยอรรถ มีหลักในการแปลว่า
 แปลให้ได้ความชัด สำนวนเรียบร้อยไม่โลดโผนจนเสียหลักของภาษา และแปลเท่าศัพท์อย่างพระ
 กรรมการแปลเป็นตัวอย่างในสนามหลวง เช่นประโยคข้างต้น จะแปลว่า

ฎฎุมภี ชื่อว่ามหาปาละ ได้สดับธรรมนั้นแล้วคิดว่า บุตรและธิดาก็ดี โภคสมบัติก็ดี ย่อม
 ไปตามผู้ไปสู่ปรโลกหาได้ไม่ แม้สรีระก็ไปกับตัวไม่ได้ ประโยชน์อะไรของเราด้วยการอยู่ครองเรือน เรา
 จักบวช

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 44-45) กล่าวว่า การออกข้อสอบวิชาแปลมคธ เป็นไทย จะ
 เป็นการตัดเอาข้อความภาษาบาลีในคัมภีร์ที่ใช้เป็นแบบเรียน ประมาณ 1-2 หน้ากระดาษมาให้ผู้เข้า
 สอบแปล ปกติแล้วข้อสอบวิชาแปลมคธเป็นไทยทุกระดับชั้น จะแบ่งเป็น 2 ข้อ ในระดับประโยค 1-
 2 และเปรียญธรรม 3

ข้อที่ 1 จะกำหนดให้แปลโดยพยัญชนะ

ข้อที่ 2 จะกำหนดให้แปลโดยอรรถ

แต่ในเปรียญธรรม 4 ขึ้นไป กำหนดให้แปลโดยอรรถอย่างเดียวกั้ข้อ 1 ละข้อ 2 ส่วน
 การตรวจให้คะแนนนั้นจะใช้วิธีรวมกันทั้งหมดไม่ได้แบ่งเป็นข้อๆ เหมือนวิชาบาลีไวยากรณ์

5. แปลไทยเป็นมคธหรือวิชาแต่งหรือวิชาการลับ เป็นวิชาที่มีกำหนดในการสอบบาลี
 สนามหลวงในเปรียญธรรม 4 ถึงเปรียญธรรม 9 วิชาแปลไทยเป็นมคธ เป็นวิชาที่แต่งตามคัมภีร์
 หรือยึดคัมภีร์ที่ใช้เรียนเป็นหลักสำหรับหลักสูตรในการเรียนการสอนวิชานี้ ทุกระดับชั้นจะเป็น

หนังสือที่ใช้เรียนในวิชาแปลมคธเป็นไทย ในระดับที่ผ่านมาเรียน เปรียญธรรม 4 ถึงเปรียญธรรม 6 ใช้หนังสือ ธรรมนูญกฎเกณฑ์ ประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3 ใช้เรียนในวิชาแปลมคธเป็นไทยมาเป็นหลักสูตรในวิชาแปลไทยเป็นมคธ ลักษณะ การกำหนดหลักสูตรวิชานี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนซ้ำหลักสูตรเดิมเพียงแต่ต่างวิชาเท่านั้น ซึ่งถ้าจะเปรียบวิชาแปลมคธเป็นไทยและแปลไทยเป็นมคธจากหลักสูตรประโยคบาลีสนาทมหลวง จะปรากฏตามตาราง 2

ตาราง 2 แสดงหลักสูตรวิชาแปลไทยเป็นมคธ แปลมคธเป็นไทย และสัมพันธ์ไทย

ประโยค	วิชาแปลมคธเป็นไทย	วิชาแปลไทยเป็นมคธ	วิชาสัมพันธ์ไทย
1-2	ธรรมนูญกฎเกณฑ์ ภาค 1-4	-	-
ป.ธ. 3	ธรรมนูญกฎเกณฑ์ ภาค 5-8	-	ธรรมนูญกฎเกณฑ์ ภาค 5-8
ป.ธ. 4	มงคลตถปิณี ภาค 1	ธรรมนูญกฎเกณฑ์ ภาค 1	-
ป.ธ. 5	มงคลตถปิณี ภาค 2	ธรรมนูญกฎเกณฑ์ ภาค 2-3	-
ป.ธ. 6	สมนุตปาสาทิกา ภาค 3-5	ธรรมนูญกฎเกณฑ์ ภาค 5-8	-
ป.ธ. 7	สมนุตปาสาทิกา ภาค 1-2	มงคลตถปิณี ภาค 1	-
ป.ธ. 8	วิสุทธิมคค	สมนุตปาสาทิกา ภาค 1	-
ป.ธ. 9	อภิธมมตถวิภาวินี	วิสุทธิมคค	-

ข้อสอบบาลีสนาทมหลวงวิชาแปลไทยเป็นมคธ จะเป็นภาษาไทยที่แปลจากคัมภีร์ภาษาบาลี ประมาณ 1-2 หน้ากระดาษ แบ่งเป็น 2 ข้อ เช่นเดียวกับวิชาแปลมคธเป็นไทย ให้ผู้เข้าสอบแปลกลับเป็นภาษาบาลี

6. วิชาแต่งไทยเป็นมคธ เป็นวิชาที่ใช้ในการสอบบาลีสนาทมหลวงเปรียญธรรม ๗ สารสอบจะมีลักษณะคล้ายกับวิชาแปลไทยเป็นมคธเพียงแต่วิชาแต่งไทยจะไม่มีคัมภีร์ที่ใช้เป็นหลักสูตรแน่นอน อยู่ที่กรรมการออกข้อสอบจะกำหนดขึ้น ข้อสอบจะเป็นภาษาไทย เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้เข้าสอบต้องใช้ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ในการแปลเป็นภาษาบาลีให้มีความหมายตรงกับข้อสอบที่กำหนดไว้

7. วิชาแต่งฉันทมคธ เป็นวิชาที่มีในการสอบบาลีสนาทมหลวงเปรียญธรรม 8 วิชา นี้ แม้จะเป็นฉันทลักษณะ ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของไวยากรณ์ แต่กล่าวได้ว่าเป็นวิชาสุดยอดของกระบวน

วิชาภาษาบาลีทั้งหมด เพราะเป็นวิชาที่รวบรวมความรู้ในด้านต่างๆ ในภาษาบาลีมาประมวลให้เป็นบทกวีที่มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ตายตัว สามารถนำไปสาธยายเป็นทำนองเสนาะหรือที่เรียกว่า สวดสรภัญญะ เป็นวิชาเดียวที่บอกได้ว่าผู้ใดจะเป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีแท้จริง เพราะผู้ที่สามารถแต่งฉันท์ได้ดีต้องมีความเชี่ยวชาญในกระบวนการวิชาภาษาบาลีทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นด้าน ไวยากรณ์ วิธีการเรียงศัพท์ รวมถึงถึงลีลาในการนำถ้อยคำต่างๆ มาเรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่ตามกฎเกณฑ์ที่บังคับไว้

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2544, หน้า 57) กล่าวว่า การแต่งฉันท์มคธ มีทั้งหมด 6 ฉันท์ ดังนี้

1. ปสุยาวตต์	ปัฐยาวัตรฉันท์
2. อินฺทวชิรา	อินทรวชิรฉันท์
3. อุเปนฺทวชิรา	อุเพนทรวชิรฉันท์
4. อินฺทวโส	อินทรวงศ์ฉันท์
5. วิสฺสุสา	วังสสุระฉันท์
6. วสนฺตติลกา	วสันตติลกฉันท์

ในการสอบบาลีสนามหลวง จะกำหนดให้ผู้เข้าสอบเลือกแต่งเพียง 3 ฉันท์ จากข้อสอบที่ผ่านมา ส่วนมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา คำสวดที่บุคคลที่สำคัญ และประกาศ เป็นต้น

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 46-49) กล่าวว่า จากหลักสูตรบาลีที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่า ลักษณะวิชาแต่ละระดับส่วนมากจะเป็นวิชาแปล - แต่ง ซึ่งเป็นลักษณะของการเรียนที่เน้นการเรียนภาษาหลัก ถ้าพิจารณาถึงหลักสูตรหรือคัมภีร์ที่ใช้ประกอบการเรียน จะมีลักษณะวิชาในหลักสูตรเป็นลักษณะของการเรียนภาษา แต่เนื้อหาในคัมภีร์ก็เป็นสิ่งสำคัญและน่าสนใจไม่น้อย คัมภีร์ที่นำมาใช้เรียน โดยสรุปแล้วมีดังนี้

1. ฌมฺพทฎกถา หรืออรรถกถาธรรมบท เป็นคัมภีร์อธิบายความคาถาบาลี ใน ขุททกนิกาย พระสูตรต้นตปิฎกแปลและแต่งจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี โดยพระพุทโธชาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ชาวอินเดีย เมื่อประมาณ พศ. 956 ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งใกล้พุทธคยา แคว้นมคธ(พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), 2546, หน้า 161) ฌมฺพทฎกถา ที่ใช้เป็นแบบเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันมีทั้งหมด 8 ภาค แต่ละภาคแบ่งเป็น วคฺค หรือ หมวด แต่ละ วคฺค แบ่งออกเป็นวตุฎุ หรือเรื่อง รวมแล้วจะมีทั้งหมด 26 หมวด 432 คาถา 300 เรื่อง (บุญสืบ อินทสาร, 2546, หน้า 300) ฌมฺพทฎกถา เป็นคัมภีร์ที่พระสงฆ์ไทยนิยมมากใช้เป็นหลักสูตร การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม

แผนกบาลีมากที่สุด คือ ใช้ในระดับประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 6 และใช้เป็นแบบเรียนทั้งวิชาแปล (แปลมคธ เป็นไทย, แต่ง (แปลไทยเป็นมคธ และวิชาสัมพันธ์ไทย

2. มงคลตถที่ปนี แต่งโดย พระสิริมังคลาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ ชาวเชียงใหม่เมื่อ จุลศักราช 886 ในรัชสมัยของพระเจ้าราชาธิราช (บุญสืบ อินทสาร, 2547ก, หน้า 127) แบ่ง ออกเป็น 2 เล่ม เนื้อหาจะอธิบายสิ่งที่เป็นมงคล 38 ประการ จากคาถา 11 บท เช่น พาลปณฺฑิตเสว วนกถา การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต เป็นต้น มงคลตถที่ปนี เป็นหลักสูตรที่ใช้ในการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลี เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 และเปรียญธรรม 7

3. สมณุตปาสาทิกา หรือสมณุตปาสาทิกานาม วินยภูจกถา อรรถกถาพระวินัย ชื่อว่า สมันตปาสาทิกา แต่งโดยพระพุทธโฆษาจารย์ ชาวอินเดีย โดยยึดเอาโครงอรรถกถาเดิม เป็นภาษา สindh คือ มหาอรรถกถา มหาปัจจวรี และกฺุณที่เป็นหลัก แต่งตามพระวินัยปิฎกแบ่งเป็น 5 คัมภีร์ คือ มหาวิภังค์ ภิกขุวิภังค์ ภิกขุณีวิภังค์ มหาวรรค จุลวรรค และปริวาร หนังสือ สมณุตปาสาทิกที่ระบุ ไว้ในหลักสูตรประโยคบาลีสยามหลวง มีทั้งหมด 5 ภาค คือ ปฐม-ทุติย-ตติย-จตุตถ-ปญจม สมณุตปาสาทิกา (สมณุตปาสาทิกา ฉบับที่ใช้เรียนกันอยู่ในปัจจุบันมี 3 ภาค ไม่ตรงกับที่ระบุไว้ใน หลักสูตร อาจเป็นเพราะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการพิมพ์) สมณุตปาสาทิกา เป็นหลักสูตรที่ใช้ ศึกษาในเปรียญธรรม 6 เปรียญธรรม 7 และเปรียญธรรม 8 เนื่องจาก สมณุตปาสาทิกา มีเนื้อหามาก การเรียนการสอนและการออกข้อสอบบาลีสยามหลวง ระดับเปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 ในทาง ปฏิบัติจึงใช้เพียงภาค 1 เล่มเดียว ถ้าเกินกว่านั้นก็จะไม่เกิน ดีส กณฺหวณฺณนา หรือการพรรณนาว่า ด้วยสังฆาทีเสส 13

4. วิสุทฺธิมคฺค หรือ วิสุทฺธิมคฺคคฺคฺส นาม ปกรณวินยเสส. ปกรณพิเศษชื่อว่า วิสุทฺธิมรรค พระ พุทธโฆษาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ชาวอินเดียเป็นผู้แต่งขึ้น จากคาถาที่ได้รับจากที่ประชุม สงฆ์ใน มหาวิหาร กรุงอนูราชบุรี ลังกาทวีป จำนวน 2 บท เพื่อเป็นการทดสอบความสามารถ เมื่อครั้ง เดินทางไปเกาะลังกา เพื่อขอปริวรรตคัมภีร์อรรถกถาต่างๆ จากภาษาสิงหลมาเป็นภาษามคธ พระ พุทธโฆษาจารย์ได้ดูบาลีพระไตรปิฎก และอรรถกถาของพระไตรปิฎกแล้ว ได้รวบรวมแต่งปกรณชื่อ ว่า วิสุทฺธิมคฺคขึ้น จนได้รับการยอมรับจากพระสงฆ์ชาวลังกา และมอบคัมภีร์ทั้งหมดให้กับพระพุทธ โฆษาจารย์ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548, หน้า 311-312) สำหรับวิสุทฺธิมคฺค ที่ใช้เป็นหลักสูตรการ เรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี แบ่งเป็น 3 ภาค 23 ปริเฉท เนื้อหาของคัมภีร์วิสุทฺธิมคฺค เป็นการอธิบาย สីล สมาธิ ปัญญา ตามแนววิสุทฺธิ 7 คือ การชำระสัตว์ ให้บริสุทธิ์ด้วยการบำเพ็ญ ไตรสิกขาให้บริบูรณ์เป็นขั้นๆ ไปโดยลำดับจนบรรลุจุดหมาย คือ พระนิพพาน มี 7 ขั้น คือ สีลวิ สุทฺธิ จิตตวิสุทฺธิ ทิฏฐิวินิสุทฺธิ กังขาติรณวิสุทฺธิมคฺคาคมคฺคณฺณทสฺสนวิสุทฺธิ ปฏิปทาณฺณทสฺสนวิ

สุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ ปัจจุบันใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นหลักสูตรการศึกษา 2 ชั้นคือ เปรียญธรรม 8 ใช้เป็นแบบเรียน วิชาแปล และเปรียญธรรม 9 ใช้เป็นหลักสูตรวิชาแต่ง

5. อภิธรรมตุดตงคหบาลี และอภิธรรมตุดตทวิภาวินีฎีกา หรือ อภิธรรมตุดตทสงคห ปาติยาสท อภิธรรมตุดตทวิภาวินี นาม อภิธรรมตุดต ทงคทฎีกา เป็นคัมภีร์คู่กัน โดยคัมภีร์อภิธรรมตุดตทสงคหบาลี พระอรุณทททอาจารย์ พระเถระรุ่นเดียวกับพระพุททโฆษาจารย์ได้รจนา ย่อความอภิธรรมจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเข้าในหลักใหญ่ 4 อย่าง คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน โดยหลักปรมาตถ์ ลักษณะของการแต่งมีทั้งคาถาและร้อยแก้ว ส่วนอภิธรรมตุดตทวิภาวินีฎีกานั้น พระสมังคลาจารย์ ศิษย์ของพระภทนต์สาริปุตตมหาเถระ แต่งอธิบายความของอภิธรรมตุดต ทงคทบาลี คัมภีร์ทั้ง 2 เล่ม ใช้เป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทยในชั้นเปรียญธรรม 9 ชั้นเดียวเท่านั้น

นอกจากคัมภีร์ต่างๆ ที่ใช้เป็นหลักสูตรการศึกษาตามที่กล่าวมา ยังมีหนังสืออีกประเภทหนึ่ง ที่มีการนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน คือคัมภีร์โยชนา และคัมภีร์หลักสูตรฉบับที่แปลเป็นภาษาไทย คือ

1. โยชนา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์ที่ใช้หลักสูตรอีกครั้งหนึ่งใช้เป็นหนังสือ

ประกอบการเรียนการสอนแปลมคธเป็นไทยเปรียญธรรม 6 ถึงเปรียญธรรม 9 โยชนา เป็นหนังสือที่กองบาลีสนามหลวงอนุญาตให้นำเข้าไปดูประกอบในขณะที่สอบบาลีสนามหลวงได้ โยชนาที่ใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียน คือ

1.1 สมนตปาสาทิกา นาม วินยตุดตทท อตุดโยชนา (เปรียญธรรม 6 และเปรียญธรรม 7)

1.2 ปรมตุดตทชุสา นาม วิสุทธิมคคฎีกา (เปรียญธรรม 8)

1.3 อภิธรรมตุดตทวิภาวินยา ปญจิกา นาม อตุดโยชนา (เปรียญธรรม 9)

2. หนังสือแปล เป็นหนังสือที่แปลหลักสูตรต่างๆจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทยและใช้เป็นคู่มือในการเรียนการสอนช่วยให้ผู้ศึกษาได้มองเห็นแนวทางการแปลได้สะดวกชัดเจนหนังสือแปลฉบับมาตรฐานและใช้เป็นคู่มือในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในปัจจุบัน คือหนังสือที่แปลฉบับของมหามกุฏราชวิทยาลัย ดำเนินการโดยกองตำรา มหามกุฏ ราชวิทยาลัย ผู้มีหน้าที่จัดพิมพ์หนังสือที่เกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม ทุกประเภท (บุญสืบ อินทสาร, 2547ก, คำนำ) และยังมีหนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนอื่นๆ อีก เช่น คู่มือบาลีไวยากรณ์ หลักการสัมพันธ์ไทย หลักการแต่งฉันทภาษามคธ เป็นต้น แต่ไม่ใช่หนังสือประกอบการเรียนที่เป็นมาตรฐานทั่วไป การใช้จึงขึ้นอยู่กับแต่ละสำนักเรียน ผู้สอน หรือผู้เรียนจะใช้การศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทย ตั้งแต่ชั้นประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 ใช้หนังสือภาษาบาลีเป็นแบบเรียนจำนวน 17 เล่ม ไม่นับหนังสือ

ประกอบการเรียน เช่น โยชนาและฎีกา การศึกษาภาษาบาลีถือได้ว่าเป็นการรักษาวรรณคดีบาลีอันทรงไว้ซึ่ง หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ให้คงอยู่เป็นมรดกทางศาสนาวัฒนธรรมและวรรณคดี หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบัน เป็นหลักสูตรเฉพาะ ใช้กับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีเท่านั้น เรียกว่า หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง เนื่องจากระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จะถือเอาการสอบบาลีสนามหลวง เป็นหลัก

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านหลักสูตร หมายถึง เนื้อหาในรายวิชาแต่ละชั้น ที่ผู้เรียนต้องเรียนต้องสอบ แบบเรียนที่ต้องเรียนรู้ตั้งแต่ประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 เป็นหลักสูตรเฉพาะสำหรับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เรียกว่าหลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง แผนการเรียนหรือมวลประสบการณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนที่ได้กำหนดและจัดให้กับผู้เรียน ปัจจุบันสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาใช้หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี พ.ศ. 2510 จัดการเรียนการสอน เนื้อหาในรายวิชาแต่ละชั้นไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียน เป็นหลักสูตรเฉพาะที่ใช้เหมือนกันทั่วประเทศ ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดแผนการสอนและมวลประสบการณ์การจัดการเรียน การสอนให้กับผู้เรียนเรียน ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์ ให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพในอนาคต มีความสอดคล้องกับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม เหมาะสมกับผู้เรียน และผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2.2 ด้านผู้สอน

2.1 ความหมายด้านผู้สอน

สมชาย ไมตรี (2539 , หน้า 36) กล่าวว่า ผู้สอน หมายถึง พระภิกษุและสามเณรผู้ทำหน้าที่สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา มีองค์กำหนดว่า ต้องเป็นมหาเปรียญ มีวุฒิจบเปรียญธรรม 3 ขึ้นไป และต้องผ่านการอบรมหลักสูตรการฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของกองบาลีสนาบหลวง การเป็นผู้สอนนั้นสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาต้องทำเรื่องนำเสนอเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น ถึงเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเสนอแต่งตั้ง เมื่อเจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งก็เป็นผู้สอนได้ สำหรับสำนักเรียนส่วนกลางคือสำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร ผู้สอนจะมีวุฒิปริญญาสูง เนื่องจาก มีพระภิกษุสามเณรที่เป็นเปรียญอยู่มาก สามารถคัดเลือกได้ แต่ในส่วนภูมิภาค คือ สำนักศาสนศึกษาในต่างจังหวัด บางสำนักขาดผู้สอน บางสำนักต้องใช้ระบบพี่สอนน้อง คือ พระภิกษุสามเณรที่กำลังเรียนเปรียญธรรม 3 ต้องเป็นผู้สอนประโยค 1-2 ด้วย เมื่อพิจารณาจากลักษณะการเรียนการสอน ที่ผู้สอนทำหน้าที่ควบคุมการแปล

เพียงอย่างเดียว ผู้สอน ไม่จำเป็นต้องใช้ทักษะในการสอนมาก แต่ความเป็นจริงความรู้และทักษะ การสอนของผู้สอนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนมีคุณภาพมากขึ้น

นภมณฑล ลิขหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ (2542 หน้า 14) กล่าวว่า ผู้สอน ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง พระภิกษุและสามเณรเปรียญ ตั้งแต่ เปรียญธรรม 3 ขึ้นไป ต้องผ่านการอบรมตามหลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลี สนามหลวง การจะเป็นผู้สอนในสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลีได้ ท่าน เจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาทำเรื่องเสนอขอแต่งตั้งครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ผ่านเจ้าคณะ ผู้ปกครองตามลำดับชั้น จนถึงเจ้าคณะจังหวัด เมื่อท่านเจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งก็เป็น ผู้สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้ ดังนั้น ผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. ต้องเป็นมหาเปรียญ คือ จบเปรียญธรรม 3 ขึ้นไป
2. ต้องผ่านการอบรมหลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของ กองบาลีสนามหลวง
3. ต้องได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดย เจ้า คณะจังหวัด

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 3) กล่าวว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 บัญญัติไว้ว่า ผู้สอน หมายถึง ครูและคณาจารย์ ในสถานศึกษาระดับต่างๆ ครู หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียน การสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและ เอกชน คณาจารย์ หมายความว่า บุคลากรผู้ทำหน้าที่หลักทางด้านการสอนและการวิจัย ใน สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาของรัฐและเอกชน

สรุปว่า ผู้สอน หมายถึง ทรัพยากรบุคคลซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ในการจัดการ เรียนการสอน เป็นผู้มีส่วนสร้างบรรยากาศการจัดการเรียนการสอน ผู้สอน พระปริยัติธรรม แผนก บาลี คือ พระภิกษุและสามเณรเปรียญ ตั้งแต่เปรียญธรรม 3 ขึ้นไป ผู้สอนต้องผ่านการอบรมตาม หลักสูตรฝึกหัดครูสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง และได้รับการแต่งตั้ง เป็นผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จากท่านเจ้าคณะจังหวัด

2.2 ลักษณะของผู้สอนที่ดี

พระมหาอดิศร ธีรสีโล (2545, ปกหลัง) กล่าวว่า พระบรมราชาบาทของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้พระราชทานแก่ครูอาวุโสในโอกาสที่เข้าเฝ้าฯ รับ

พระราชทานเข็มเครื่องหมายเชิดชูเกียรติมีข้อความที่เกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีไว้ตอนหนึ่งว่า ครูที่
เท่านั้น ต้องเป็นผู้กระทำแต่ความดี คือ

1. ต้องหมั่นขยันและอุตสาหะพากเพียร
2. ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ
3. ต้องหนักแน่น อดกลั่นและอดทน
4. ต้องรักษาวินัย สำรวมระวังความประพฤติของตนให้อยู่ในระเบียบแบบ
แผนอันดีงาม
5. ต้องปลื้มปลื้มใจออกจากความสบายและความสนุกรื่นเริง ที่ไม่คด
เกี่ยวติงมึ
6. ต้องตั้งใจให้มั่นคงและแน่วแน่
7. ต้องซื่อสัตย์รักษาความจริงใจ
8. ต้องเมตตาหวังดี
9. ต้องวางใจเป็นกลาง ไม่ปล่อยไปตามอำนาจคติ และ
10. ต้องอบรมปัญญาให้เพิ่มพูนสมบูรณ์ขึ้นทั้งในด้านวิชาการและความรู้

ในเหตุผล

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2547, หน้า 63) กล่าวว่า ลักษณะของ
ผู้สอนหรือครูดีตามแนวความคิดทางศาสนา สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ปิโย น่ารัก คือ มีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขา เข้าถึง
จิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม
2. ครู น่าเคารพ คือ เป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญและ มีความ
ประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่น เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย
3. ภาวนียะ น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และ เป็นผู้
ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอยอึ้งและรำลึกถึง
ด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ
4. วตุตา รู้จักพูดให้ได้ผล คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร
คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วจนนุกุโฆม อดทนต่อถ้อยคำคือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้
จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เปื้อนหน่าย ไม่เสีย
อารมณ์

6. คมภีร์จุกถักตุตา แถลงเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยาก ลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. โน จฎาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหล

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน) (2548, หน้า 91) กล่าวว่า ผู้สอนที่ดีต้องประกอบด้วยลักษณะ 4 ประการ คือ 1. มีความรู้ดี 2. มีการสอนดี 3. มีการปกครองดี และ 4. มีความประพฤติดี และผู้สอนที่ดีจึงต้องประกอบด้วย 3 สู่, 4 เต็ม ดังนี้ 1. สุวิชาโน มีความรู้ดี 2. สุสาสนโน สอนดี มีเทคนิค ตั้งใจสอน 3. สุปฏิปนฺโน มีความประพฤติดี และ 1. สอนให้เต็มหลักสูตร 2. สอนให้เต็มเวลา 3. สอนด้วยความเต็มใจ และ 4. สอนเต็มความสามารถ

สรุปว่า ลักษณะที่ดีของผู้สอน ได้แก่ องค์ประกอบทางกายภาพของผู้สอนเป็นลักษณะของผู้สอนที่แสดงออกให้ผู้อื่นได้รู้ได้เห็น เป็นสิ่งที่ผู้สอนแสดงออกหรือปฏิบัติแล้ว เป็นที่ยอมรับและยกย่องของสังคม เป็นลักษณะของผู้สอนที่เป็นวัฒนธรรมอันดีงาม เพราะเป็นผู้สอนที่มีความรู้ดี สามารถอธิบายข้อธรรมได้โดยละเอียด ทั้งโดยอรรถและ พัยัญชนะ เป็นผู้สอนที่มีการสอนดี จัดเตรียมกระบวนการต่างๆ ของการเรียนการสอนครบถ้วน เป็นผู้สอนที่เป็นนักปกครองที่ดี ไม่มีอคติ สนใจดูแลผู้เรียนทุกรูปเสมอกัน มีเหตุผลเป็นประชาธิปไตย มีความ เมตตากรุณา ให้คำแนะนำ ปรีक्षाแก่ผู้เรียน มีความยุติธรรม ซื่อตรง มีสัมพันธภาพอันดีกับผู้เรียน เป็นผู้สอนที่มีความประพฤติดี เชื่อมมั่นในตนเอง สรรวม น่าศรัทธา น่ารัก น่าเคารพ น่าเจริญใจ รู้จักพูดให้ได้ผล อุดหนุนต่อถ้อยคำ แถลงเรื่องล้าลึกได้ไม่ชักนำในอฐาน (ทางแห่งความเสื่อมเสีย/เรื่องเหลวไหล) สอนให้ด้วยความเต็มใจ สอนให้เต็มหลักสูตร สอนให้เต็มเวลา และสอนให้เต็มความสามารถ

2.3 บทบาทของผู้สอน

พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี) (2547, หน้า 37) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของผู้สอน มีดังนี้

1. ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของผู้สอนรักษาจรรยาบรรณมารยาทและวินัยของผู้สอน
2. ดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. พัฒนาตนเองตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพ การศึกษาให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)พ.ศ. 2545

4. ศึกษาและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาของ
สำนักศาสนศึกษา

5. อบรมสั่งสอนและเผยแพร่ความรู้ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรมให้กับผู้เรียนใน
เรื่องการรักษาความสะอาด ความสุภาพเรียบร้อย ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความ
รับผิดชอบ

6. ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะเอาใจใส่ปฏิบัติงานตาม
หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายสม่ำเสมอ

7. ปรับปรุงพัฒนางานในหน้าที่ของตน ที่ได้รับมอบหมายเต็มความสามารถเพื่อให้
เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา การศึกษาที่เป็นผลดีต่อสำนักศาสนศึกษาและชุมชน

8. สรุปรายงานผลและเผยแพร่ผลงานของตนเอง ผู้เรียนและงานส่วนรวมให้
ผู้บริหารและชุมชนได้รับทราบ เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่องอันจะนำไปสู่การร่วม
พัฒนาสำนักศาสนศึกษาอย่างสร้างสรรค์

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน) (2548, หน้า 91) กล่าวว่า ผู้สอนที่ดีควรมี
บทบาท ดังต่อไปนี้

1. ผู้สอนต้องมีการสอนดี คือ
  - 1.1 ต้องเตรียมการสอนมาดี
  - 1.2 ต้องเตรียมกระบวนการต่าง ๆ ของการเรียนการสอนมาเรียบร้อย
  - 1.3 ต้องมีการเข้าใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียน
  - 1.4 ต้องให้ผู้เรียนได้แสดงออกให้มากที่สุด
  - 1.5 ต้องให้ผู้เรียนมีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 6 ให้มากที่สุด
  - 1.6 ต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบอยู่ตลอดเวลาที่ทำการสอน
2. ผู้สอนต้องยึดหลักการสอนที่ดี คือ
  - 2.1 สอนจากเรื่องง่าย ๆ ไปหาเรื่องยาก ๆ
  - 2.2 สอนจากสิ่งที่ผู้เรียนรู้มาแล้ว ไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้
  - 2.3 สอนจาก (รูป) สิ่งที่มีตัวตน ไปหา (อรูป) สิ่งที่ไม่มีตัวตน
  - 2.4 สอนให้ผู้เรียนแสดงออกด้วยตัวเอง
  - 2.5 สอนจากส่วนปลีกย่อยไปหาส่วนรวม
  - 2.6 สอนโดยวิธีครูบอกให้น้อยที่สุด
  - 2.7 สอนให้ผู้เรียนค้นคิดพิจารณาหาเหตุผลได้ด้วยตนเอง

3. ผู้สอนต้องมีการปกครองดี คือ

3.1 ไม่ตกอยู่ในอำนาจอคติ 4 ประการ

3.2 ให้ความสนใจแก่ผู้เรียนทุกรูปเสมอกัน

3.3 ใช้หลักปกครองแบบสระน้ำ ต้นยอ และกอไผ่

3.4 ใช้หลักการปกครองแบบยุทธวิธีคือ กำราบคนที่ควรกำราบ ยกย่องที่

ควรยกย่อง

3.5 หมั่นเอาใจใส่ดูแลผู้เรียนทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน

สรุปว่า บทบาทของผู้สอน ได้แก่ ภาระหน้าที่ที่ผู้สอนต้องแสดงไปตามบทบาทหรือหน้าที่ของตน บทบาทของความเป็นผู้สอนต้องทำหน้าที่สอน เตรียมการสอน ต้องยึดหลักการสอนที่ดี เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ทรงคุณภาพ ในบทบาทของนักปกครอง ผู้สอนต้องปกครองศิษย์ให้มีระเบียบวินัย และผู้สอนต้องปกครองศิษย์ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมและเป็นคนดีของสังคมประชาชาติ

2.4 บุคลิกภาพของผู้สอน

บุคลิกภาพ เป็นสิ่งที่สำคัญที่ผู้สอนทุกคนต้องมี และต้องสร้างขึ้นให้เป็นรูปธรรมให้เกิดการยอมรับและศรัทธาจากผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในอาชีพ ดังนั้น ผู้สอนต้องมีคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2548, หน้า 97-98) กล่าวว่า บุคลิกภาพและกิริยาท่าทางของผู้สอนต้ององอาจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง รูปร่างเล็กใหญ่ไม่สำคัญ เพราะเป็นรูปธรรมนามธรรม สิ่งที่จะส่งเสริมบุคลิกภาพได้ คือ การนุ่งห่มเรียบร้อยเป็นปริมณฑล แสดงความยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงถึงความเต็มใจสอน ความเป็นกันเอง คำพูดมีน้ำหนักและเชื่อมั่น ตลอดทั้งกิริยาและท่าทาง การยืน การเดิน การนั่ง มีความเหมาะสม ผู้สอน ผู้มีกิริยาและบุคลิกลักษณะท่าทางดี จะเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้เรียนสนใจและเต็มใจเรียนด้วย

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสม ปุณฺโณ) (2548, หน้า 92) กล่าวว่า ผู้สอนพระปริยัติธรรมควรมีความประพฤติ คือ

1. สมบูรณ์ด้วยศีลและอาจารย์
2. เครื่องนุ่งห่มสะอาด สีผ้ากลมกลืนกัน ไม่มีกลิ่นเหม็น และนุ่งห่ม เป็นปริมณฑล
3. หนวด เครา เล็บมือ เล็บเท้า โกนและตัดเรียบร้อย
4. มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ตระหนี่
5. วางตัวได้เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคลในทุกสถานกาล

สรุปว่า บุคลิกภาพผู้สอน เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สอนทุกคนต้องมีและต้องสร้างขึ้น ให้เป็นรูปธรรมให้ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในอาชีพ ผู้สอนต้องมีคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่ อดทน เชื่อมั่นในตนเอง สดใส ร่าเริง แสดงถึงความเต็มใจสอน เป็นกันเองกับผู้เรียน ผู้สอนต้องมีวิธีการพูดหรือคำพูดมีน้ำหนักและเชื่อมั่นได้ ผู้สอนต้องมีกิริยาท่าทาง การยืน การเดิน การนั่งงามสง่า ผู้สอนต้องสมบูรณ์ด้วยศีลและอาจารย์ผู้สอนต้องมีเครื่องนุ่งห่มสะอาด สีผ้ากลมกลืน ไม่มีกลิ่นเหม็น ผู้สอนต้องนุ่งห่มเป็นปริมณฑล หนวด เครา เล็บมือ เล็บเท้า โกน-ตัดเรียบร้อย ผู้สอนต้องมีความเสียสละ เอื้อเฟื้อ ไม่ตระหนี่ วางตัวเหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะในทุกสถานการณ์ และผู้สอนที่มีกิริยาท่าทางและบุคลิกภาพงามสง่าจะเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้เรียนสนใจ และเต็มใจเรียนด้วย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านผู้สอน ได้แก่ ทรัพยากรบุคคลที่สำคัญในการจัดการเรียนสอน เป็นผู้สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน เป็นพระภิกษุและสามเณรผู้ปฏิบัติหน้าที่สอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นมหาเปรียญ คือ จบเปรียญธรรม 3 ขึ้นไป เป็นผู้ที่ผ่านการอบรมหลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง เป็นผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดยเจ้าคณะจังหวัด เป็นผู้ที่มีความรู้สามารถอธิบายข้อธรรมได้ โดยละเอียดทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะ เป็นผู้ที่มีการสอนดี จัดเตรียมกระบวนการต่างๆ ของการเรียนการสอนครบถ้วน เป็นผู้ที่เป็นนักปกครองที่ไม่มีอคติสนใจดูแลผู้เรียนทุกรูปเสมอกัน เป็นผู้ที่มีความประพฤติดี เชื่อมั่นในตนเอง เป็นกันเองกับผู้เรียน มีความสำรวม น่าศรัทธา เป็นผู้ที่นุ่งห่มเป็นปริมณฑล สะอาด เรียบร้อย และ เป็นผู้ที่วางตนเหมาะสมกับบุคคล กาลเทศะ ทุกสถานะ

3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

3.1 ความหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

สนิท สัตโยภาส (2543, หน้า 3) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีแนวคิดมุ่งให้ผู้เรียน มีบทบาท มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนมากขึ้น ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ด้วยการให้ลงมือกระทำ ได้คิดวิเคราะห์ ได้ปฏิบัติ ได้แก้ปัญหาและได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง โดยอยู่บนพื้นฐานของความสนใจ ความสามารถและศักยภาพของผู้เรียนเอง รวมทั้งมุ่งให้ผู้เรียนนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงด้วย

ปานรวี ยงยุทธวิชัย (2546, หน้า 38) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมหรือประสบการณ์ต่างๆ ที่ผู้สอนได้จัดให้ผู้เรียน เพื่อเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ กิจกรรมการเรียนการสอน คือ รูปแบบ วิธีการ การจัดการกิจกรรม การเตรียมความพร้อม การนิเทศก์ การสอนเสริม การจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน หลักสูตรเป็นเพียง

แนวทางถ้าปราศจากการสอนของผู้สอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผู้เรียนจะไม่สามารถเจริญขึ้นตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การสอนที่ดีจะต้อง มีลำดับขั้นตอน มีกระบวนการและการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย 4 ประการ คือ

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการมุ่งพัฒนาความมีเสถียรภาพทางสติปัญญา จึงต้องให้เสถียรภาพแก่ผู้เรียน ในการแสดงความคิดเห็นหรือใช้สติปัญญาเต็มที่
2. การเรียนรู้เป็นกระบวนการเฉพาะตัว เนื่องจากว่าผู้เรียนแต่ละคน มีความแตกต่างกันทั้งความสนใจและแบบแผนของการเรียนรู้ จึงต้องระลึกรวบรวมว่าไม่มี วิธีสอนใดที่จะใช้ได้ดีสำหรับผู้เรียนทุกคน
3. การเรียนรู้เป็นกระบวนการผู้เรียนต้องเป็นผู้กระทำเอง ผู้สอนจึงจำเป็นต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปะทะสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้อยู่เสมอ
4. การเรียนรู้วิธีการเรียนเป็นสิ่งสำคัญกว่าการเรียนรู้เนื้อหาวิชา ผู้สอนจึงไม่ควรมุ่งสืบทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนตลอดเวลา

สรุปว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมตามแนวของหลักสูตรซึ่งจะต้องมีลำดับขั้นตอน สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม พฤติกรรมของผู้สอนและกระบวนการอย่างเป็นระบบสำหรับผู้เรียน เป็นกระบวนการที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ของผู้สอนสู่ผู้เรียน เพื่อคุณภาพของการจัดการเรียนการสอน และเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

3.2 จุดมุ่งหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

กรมวิชาการ (2539, หน้า 8) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ของผู้สอน มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่สภาพความสำเร็จของผู้เรียนทุกคน แต่ผู้สอนมักพบว่าผู้เรียนบางกลุ่มในชั้นเรียน มีข้อบกพร่องในการเรียน เรียนได้ช้ากว่าเพื่อนหรือมีผลการเรียนต่ำกว่าระดับที่ควรจะเป็น หน้าที่ผู้สอนคือการช่วยเหลือชี้แนะด้วยวิธีการต่างๆ และให้ความสนใจให้การดูแลมากขึ้น คิดหาเทคนิควิธีการที่จะช่วยเหลือผู้เรียน ตามข้อบกพร่องของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพแสดงออกเต็มความสามารถและนำความรู้ที่นำไปใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคมได้

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า 71-72) กล่าวว่าจุดมุ่งหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาไปพร้อมกัน

2. เพื่อสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนทุกคน ที่มีแตกต่างกัน

3. เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเรียนด้วยความสนใจและเกิดความรู้สึกอยากเรียน

4. เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร ให้ผู้เรียนได้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นและเกิดทักษะกระบวนการ

5. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก และมีส่วนร่วมในการเรียน
สรุปว่า จุดมุ่งหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรมที่ผู้สอนดำเนินการ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน เพื่อมุ่งความเจริญทุกด้านให้แก่ผู้เรียน เพื่อเร้าให้ผู้เรียนได้แสดงออก เพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพื่อจัดให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุก โดยจัดให้เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ แสดงออกเต็มความสามารถ และเพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ที่นำไปใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคมได้

3.3 ความสำคัญด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า 71-72) กล่าวว่า ความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมาย คือ

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาไปพร้อมกัน

2. เพื่อสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนทุกคน ซึ่งแต่ละคนจะมีแตกต่างกัน

3. เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนเรียนด้วยความเพลิดเพลิน ไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียน

4. เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร ให้ผู้เรียนได้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นและเกิดทักษะกระบวนการ

5. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียน ผู้ซึ่งควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้ง เพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ

สรุปว่า กิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ เป็นกิจกรรมทั้งของผู้เรียนและผู้สอนที่เหมาะสมเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แท้จริง เป็นกิจกรรมที่ดี จะสามารถส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนหลายด้าน เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดการ

เรียนรู้ มีทักษะ มีความสุข เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนในขณะที่เรียน มีการปรับตัวในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะสมบูรณ์ได้จะต้องอาศัยการจัดกิจกรรมที่ดีเป็นสำคัญ และผู้สอนจึงต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจ สอดคล้องกับวัย สติปัญญา และความสามารถของผู้เรียน

3.4 องค์ประกอบด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (2547, หน้า 97-98) กล่าวว่า องค์ประกอบด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมี 3 ส่วน ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นนำ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอน ที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจในบทเรียนและอยากจะทำเนื้อหาต่อไปกิจกรรมในขั้นนี้ จัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการสนทนา กิจกรรมการใช้คำถาม กิจกรรมทางปัญญา กิจกรรมสาธิต กิจกรรมการเล่านิทานกิจกรรมเกมจำลองสถานการณ์ กิจกรรมการร้องเพลง
2. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นปฏิบัติ เป็นกิจกรรมหลักของการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กิจกรรมในขั้นนี้ จัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการอภิปราย กิจกรรมการบรรยาย กิจกรรมการอ่าน กิจกรรมการสังเกตและการจดบันทึก กิจกรรมการค้นคว้าในห้องสมุด กิจกรรมการทดลอง กิจกรรมการแสดงแบบต่างๆ และกิจกรรมการค้นคว้ารายงาน
3. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นสรุป เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนมาทั้งหมด อาจจัดกิจกรรมได้หลายรูปแบบ เช่น การสรุป การอภิปราย การทำรายงานกลุ่ม การเขียนเรียงความ เพื่อสรุปแนวคิดที่ได้เรียนไป การใช้สื่อทัศนูปกรณ์ เพื่อสรุปสาระสำคัญ การสนทนาซักถามระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การใช้คำถาม การใช้เกม การมอบหมายงานให้ไปปฏิบัติการจัดแสดง การจัดนิทรรศการ การจัดป้ายนิเทศ การศึกษานอกสถานที่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนสามารถเลือกใช้กิจกรรมใดให้สัมพันธ์กับกิจกรรมใดก็ได้ตาม ความเหมาะสม เพียงแต่ให้เหมาะสมกับเนื้อหาของบทเรียน และ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้สอนควรดำเนินการสอนตามลำดับขั้นตอน

สรุปว่า องค์ประกอบด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรม การเรียนการสอนขั้นนำ กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นสรุป ผู้สอนสามารถเลือกใช้กิจกรรมให้สัมพันธ์กับกิจกรรมใดก็ได้ เพียงแต่ให้เหมาะสมกับ เนื้อหาของบทเรียน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ และผู้สอนควรดำเนินการสอนตามลำดับขั้นตอน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีเน้นการท่องจำเป็นหลัก หลังจากให้ผู้เรียน ท่องจำแล้วผู้สอนใช้วิธีการสอนแบบแปลเป็นหลัก ผู้บริหาร ผู้สอนและผู้เรียน มีส่วนร่วมในการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเรียนและมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ทำให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตร ผู้เรียนมีการพัฒนาคุณสมบัติในตัวเองทางด้านความรู้ ความคิด ด้านคุณภาพ และด้านสุขภาพร่างกาย ผู้เรียนเกิดคุณสมบัติที่จะติดตัวไปเพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคต คือ สติปัญญา ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและบุคลิกภาพ กิจกรรมของผู้เรียนและ ของผู้สอนที่เหมาะสม ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้แท้จริง ผู้สอนควรจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจสอดคล้องกับวัย สติปัญญา ความสามารถของผู้เรียน และเป็นกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ และบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

4.1 ความหมายด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

สวัสดิ์ กาญจนสุวรรณ (2542, หน้า 20) กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยทางการบริหารหรือทรัพยากรการบริหารประกอบด้วย คน เงิน วัสดุ-ครุภัณฑ์ อำนวยหน้าที่ เวลา กำลังใจในการทำงาน สิ่งอำนวยความสะดวก และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษามี 4 ประการคือ คน เงิน วัสดุ-ครุภัณฑ์ และวิธีการจัดการ

กรมวิชาการ (2545, หน้า 28) กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียน การสอน หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้สอน ผู้บริหาร หลักสูตร และทรัพยากร เอกสาร สื่อ วัสดุอุปกรณ์ นวัตกรรม /เทคโนโลยี อาคารสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก ชุมชน เครือข่ายที่ให้การสนับสนุนชั้น ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นต้น

รุจิรี ภูสาระ, และจันทรานี สงวนนาม 2545, หน้า 7) กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุน ต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่เป็นหนทางหรือเหตุอันเป็นทางให้เกิดผลกับการจัดการเรียนการสอนปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการจัดการ การเรียน การสอนในสถานศึกษา ที่ต้องการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตัวปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอนประกอบด้วย M's คือ

1. คน (man) ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสถานศึกษาที่ร่วมกันทำงาน
2. เงิน (money) ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ในการสนับสนุนต่างๆ ส่วนของสถานศึกษา
3. วัสดุอุปกรณ์ (material) ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้และเทคโนโลยีต่างๆ
4. การจัดการ (management) ได้แก่ การบริหารงานของสถานศึกษาที่นำโดยผู้บริหาร

สรุปว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยด้านบุคลากร (man) ปัจจัยด้านงบประมาณ (money) ปัจจัยด้านสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ (material) และปัจจัยด้านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ (management) เป็นสิ่งหรือเหตุที่เป็นหนทางให้เกิดผลกับการจัดการเรียนการสอน เป็นปัจจัยพื้นฐานและเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนของสำนักศาสนศึกษา บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นปัจจัยเกี่ยวกับการจัดระบบงาน ระเบียบและเทคนิคในการปฏิบัติงาน สภาพความรู้สึกรักของบุคลากรที่มีต่อการทำงาน เป็นตัวสนับสนุนให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และ การบริหารสำนักศาสนศึกษาประสบผลสำเร็จมีเจ้าสำนักศาสนศึกษาและอาจารย์ใหญ่ร่วมกัน บริหารจัดการ มีผู้สอนเป็นผู้ดำเนินการและปฏิบัติ และมีนักเรียนเป็นผลผลิตได้รับหรือเป้าหมายสูงสุด

4.2 ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

สมใจ เขียวสด (2536, หน้า 6) กล่าวว่า ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน คือ ปัจจัยทางการบริหารหรือทรัพยากรการบริหาร 4 ประการ คือ

1. คน (man) ปัจจัยตัวแรก ที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องมีบุคลากร ที่เหมาะสมกับภาระ หน้าที่การทำงาน บุคลากรต้องมีคุณสมบัติ มีความรู้ความสามารถ ตรงกับตำแหน่งหน้าที่ และ งานที่กำหนดไว้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มความรู้ และสมรรถภาพในการปฏิบัติงานให้แก่ บุคลากรภายในหน่วยงาน ดังนี้

- 1.1 ผู้บริหาร คือ เจ้าสำนักศาสนศึกษา อาจารย์ใหญ่ และผู้ให้การสนับสนุนสำนักศาสนศึกษา ต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจริงจึงจะเป็นขวัญ และพลังใจให้กับอาจารย์ใหญ่ ผู้สอนให้เกิดมานะมุ่งมั่นที่จะจัดการและดำเนินการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักศาสนศึกษาของตน ให้มีความเจริญก้าวหน้า และมีประสิทธิผล

1.2 อาจารย์ใหญ่ เป็นบุคลากรสำคัญของการจัดการเรียนการสอน ใน
ฐานะของผู้ดำเนินการต้องตั้งใจบริหารจัดการ เพื่อให้สำนักศาสนศึกษามีความมั่นคง
เจริญก้าวหน้า และมีคุณภาพโดยการจัดกิจกรรม การวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจ การ
ควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรวัตถุ ให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ด้วยดี

1.3 ผู้สอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติ
ธรรม แผนกบาลี เพราะผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ผู้เรียนและเป็นผู้กำหนดบรรยากาศการเรียน
การสอนแต่ละครั้ง ถ้าสำนักศาสนศึกษาที่มีผู้สอนที่มีคุณภาพ ผลของการเรียนการสอนก็จะมี
ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

1.4 ผู้เรียน เป็นบุคลากรและเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ในการเรียนการสอน
พระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพราะสำนักศาสนศึกษาจะมีคุณภาพหรือไม่ จะอยู่ที่จำนวนผู้เรียนและ
จำนวนผู้สอบได้แต่ละปี เป็นตัวกำหนดผู้ให้การสนับสนุนคือศรัทธาประชาชนที่ให้การอุปถัมภ์
บำรุงพระพุทธศาสนาและพระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาภาษาบาลี โดยการถวายอาหารบิณฑบาต ร
ปัจจัยไทยธรรม เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ทั้งโดยตรงและโดย
อ้อม

2. เงิน (money) ปัจจัยตัวที่สองที่ส่งต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี หมายถึง ในการดำเนินงานจำเป็นต้องพิจารณาในเรื่องการจัดสรรเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่าย
ในกิจกรรมให้ได้สัดส่วนที่ได้ผลตอบแทนที่ดีที่สุด รวมทั้งการจัดสรรเงิน เพื่อเป็นค่าตอบแทนการ
ทำงานของบุคลากรในองค์การหรือหน่วยงาน เพื่อที่จะช่วยสนับสนุนให้การทำงานได้ดำเนินไป
อย่างราบรื่น ประสบความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์

3. วัสดุ-อุปกรณ์ (material) ปัจจัยตัวที่สาม ที่ส่งต่อการจัดการเรียนการสอนพระ
ปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึงการดำเนินงานในหน่วยงานต่างๆ จะได้ผลหรือ อร์ับประโยชน์มาก
ที่สุด จะต้องต้องมีวัสดุสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมพอเพียงทันสมัยและมีประสิทธิภาพ มีการ
ควบคุมการใช้งานการบำรุงรักษาสิ่งชำรุดเสียหายให้อยู่ในสภาพดีพร้อมใช้งาน จะช่วยให้การ
ดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จและเป้าหมายได้

4. การจัดการ (management) ปัจจัยตัวที่สี่ ที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียน การ
สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง ในการดำเนินงานของเจ้าสำนักศาสนศึกษาและอาจารย์
ใหญ่ ในฐานะผู้บริหารต้องรู้จักเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมและประหยัดที่สุด ด้านคน เงิน วัสดุ
สิ่งของ และการจัดการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนและ สำนักศาสนศึกษา การแก้ไข

ปรับปรุงวิธีการทำงาน ระบบการติดต่อ สื่อสารที่สะดวก รวดเร็วและแน่นอน เพื่อให้การทำงานของ
สำนักศาสนศึกษามีประสิทธิภาพเป็นที่พอใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน ได้แก่
ปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ใน
สำนักศาสนศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตัวปัจจัยในนี้ประกอบด้วย คน (man) เงิน (money)
วัสดุ-อุปกรณ์ (material) และการจัดการ (management) ที่สำคัญคือ เจ้าสำนักศาสนศึกษาต้อง
ให้การสนับสนุนและส่งเสริมอย่างจริงจัง มีอาจารย์ใหญ่ เป็นผู้บริหารจัดการดูแลการเรียนการสอน
อย่างจริงจัง ประชาชนทั่วไปให้การสนับสนุนและส่งเสริมทุกด้าน รัฐบาลจัดสรรงบประมาณ
สนับสนุนให้กับสำนักศาสนศึกษา ประชาชน ผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคทรัพย์เป็นทุนสนับสนุน
การศึกษา สำนักศาสนศึกษาจะได้จัดสรรงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการบริหารจัดการ ด้าน
กิจกรรมและตอบแทนบุคลากร อย่างเหมาะสม อาคารสถานที่เรียนที่มีความเหมาะสม เอื้อต่อ
การจัดการเรียนการสอน มีวัสดุ-อุปกรณ์เพื่อการจัดการเรียนการสอนเพียงพอ ผู้บริหารมีความรู้
ความสามารถ ด้านการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษา มีผู้สอนที่มีความรู้และมีคุณภาพอยู่
ประจำ ในสำนักศาสนศึกษา

5. ด้านการประเมินผล

5.1 ความหมายด้านการประเมินผล

นิตยา สุวรรณศรี (2541, หน้า 160) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การนำ
ผลของการวัดมาจัดลำดับคุณภาพ โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง
แล้วตัดสินออกมาว่า ต่ำกว่าเกณฑ์ สูงกว่าเกณฑ์ หรือ เก่ง ปานกลาง หรืออ่อนแอกว่าไหน แบ่ง
ออกเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) การประเมินผล เพื่อตัดสินผลการเรียน หมายถึง การสอบปลายภาค
ปลายปี เพื่อพิจารณาให้ระดับคะแนนหรือการให้สอบได้หรือสอบตก การจัดการศึกษาของประเทศ
ไทยที่ผ่านมาเน้นเรื่องนี้มาก
- 2) การประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน หมายถึงการประเมินผล เพื่อ
ต้องการทราบพื้นฐานของนักเรียน ทราบความรู้ความสามารถตามจุดประสงค์ของการสอน ที่กำหนดได้
ครูจะประเมินไปควบคู่กับการสอน โดยคำนึงถึงจุดประสงค์เป็นหลักในการประเมิน หลักในการ
ประเมินผล ข้อมูลที่ได้รับจะนำมาเป็นแนวทางในการประเมินผลให้เกิดผลดี มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
ซึ่งในปัจจุบันใช้การประเมินผลเช่นนี้ ในการจัดการศึกษาในสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543ก, หน้า 29) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กลไกที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเพราะจะทำให้ได้ข้อมูลย้อนกลับ ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานที่ผ่านมาว่าบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้มากหรือน้อยเพียงใด ต้องปรับปรุงแก้ไขในเรื่องใดบ้าง ผู้บริหารและผู้สอนที่เข้าใจระบบการประกันคุณภาพอย่างถูกต้อง จะตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินผล ไม่กลัวการประเมินผลโดยเฉพาะการประเมินตนเอง เป็นการประเมินที่มุ่งเพื่อการพัฒนาไม่ใช่การตัดสินถูก-ผิด ไม่ใช่การประเมินเพื่อประเมิน และไม่ใช่เรื่องที่น่าขำก ไม่ต้องคิดเครื่องมือหรือแบบประเมินมาก แต่เป็นการประเมินในงานที่ทำอยู่เป็นประจำ เครื่องมือที่ใช้เป็นสิ่งที่มียอยู่แล้ว โดยไม่ต้องสร้างขึ้นใหม่ เช่น สถิติที่เป็นข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของฝ่ายวิชาการ ผลงานหรือการบ้าน การทดสอบย่อย ของผู้เรียนในชั้นเรียน เป็นข้อมูลที่ครูมีอยู่แล้ว เพียงแต่จัดเก็บให้เป็นระบบมากขึ้นเท่านั้น

สุวิมล ว่องวาณิช (2546, หน้า 171) กล่าวว่า การประเมินผล(Evaluation) หมายถึง กระบวนการตีความหรือตัดสินคุณค่าของสารสนเทศที่รวบรวมมาได้ โดยสารสนเทศที่รวบรวมมาได้ จากกระบวนการประเมินนั้น เป็นเสมือนภาพจากกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นภาพผู้เรียนในห้องเรียนเท่านั้น สารสนเทศเหล่านั้นได้สะท้อนคุณค่าในตัวผู้เรียนที่เราตั้งไว้หรือไม่ กล่าวคือ นักเรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่เรามุ่งมันให้เขาเรียนหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

สมสกล รสชาติ (2548, หน้า 67) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่จะทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพของการเรียนการสอนทราบทั้งผลการสอนของผู้สอน ทราบผลการเรียนของผู้เรียนและผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตร สิ่งสำคัญจากการวัดผลและประเมินผล จะเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของผู้สอนและผู้บริหารด้วยว่าเป็นอย่างไร และนำเอาผลที่ได้จากการวัดการประเมินผลไปปรับปรุงการเรียนการสอน

สรุปว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่ให้ครูผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียนในการจัดการเรียนการสอน เพื่อจะได้ทราบพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนแล้ว นำมาจัดกิจกรรมให้เหมาะสม ใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน วิธีการสอน เพื่อตัดสินเลื่อนขั้นให้กับผู้เรียน และเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

5.2 ความสำคัญด้านการประเมินผล

เกษม ชาวคำเขตร์ (2542, หน้า 13) กล่าวว่า ความสำคัญของการประเมินผล มีดังนี้

1. เพื่อปรับปรุงแผนงานและโครงการต่างๆ
2. เพื่อปรับปรุงโครงสร้างขององค์การ

3. เพื่อปรับปรุงการบริการ

เพื่อนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายการบริหารแล การปฏิบัติ สำหรับบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มคนในองค์กร ผู้บริหารโครงการ องค์กรที่ให้ทุน สนับสนุน ประชากรทั่วไปและผู้ประเมินผลโครงการและการวัดผลประเมินผล

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม, และวลัยพร ศิริภิรมย์ (2545, บทคัดย่อ) กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีความสำคัญมาก จึงได้ทำการวิจัยและจากงานวิจัยได้สรุปผลในส่วนของการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีไว้ว่า การประเมินผลเป็นกระบวนการหนึ่งในการจัดการเรียน การสอนและเป็นกระบวนการที่สามารถตัดสินคุณภาพ คุณค่าหรือกำหนดค่าของวัตถุประสงค์ของโครงการ การศึกษาพฤติกรรมของผู้เรียนหรือความรู้ความสามารถของผู้เรียน อย่างมีหลักเกณฑ์ที่ดี-เลว เก่ง-ไม่เก่งอย่างไร ปัญหาด้านการประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี คือ

1. ความเหมาะสมของเครื่องมือวัด และวิธีการประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การปฏิบัติงานและผลสัมฤทธิ์ของพระภิกษุสามเณรผู้เรียน การประเมินผลเป็นการตรวจสอบผู้เรียนว่า มีความรู้ความเข้าใจและความสามารถตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีสิ่งใดควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรหรือไม่ เกณฑ์การประเมินผล มักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์ที่ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์แน่นอน ควรปรับเกณฑ์การประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลาง จัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ

2. ความยากง่ายของข้อสอบ ข้อสอบพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ยากเกินไป ขาดการทดสอบความยากง่าย ควรมีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนให้ครอบคลุมทุกด้าน ข้อสอบควรเน้นการประยุกต์ใช้และ ควรปรับปรุงการออกข้อสอบ โดยให้เลือกทำ มีการสอบเก็บสะสมได้ในทุกระดับ และควรให้ผู้สอนได้ประเมินผลการเรียน พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนหรือองค์ประกอบอื่นๆ ประกอบด้วย

3. การสอบบาลีสนามหลวง ถือเป็นมาตรการสำคัญในการวัดภูมิปัญญาและผลการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย ผลการสอบที่ประกาศแต่ละปีมีความหมายกับผู้สอบและสำนักเรียนหรือนักศาสนศึกษาต้นสังกัดมาก เนื่องจากกองบาลีสนามหลวงได้กำหนดเกณฑ์การสอบได้ไว้สูงมากแต่ละปีจึงมีจำนวนผู้สอบได้น้อยกว่าผู้สอบตก ยิ่งประโยคสูงๆ ยิ่งมีผู้เรียนและผู้สอบได้น้อยลงไปตามลำดับ โดยเฉพาะ เปรียญธรรม 9 ที่เป็นประโยคสูงสุด ในหนึ่งปีมีผู้สอบได้เพียงไม่กี่สิบล้าน ยกตัวอย่าง ปีการศึกษา 2549 มีผู้ขอเข้าสอบเปรียญธรรม 9

จำนวนถึง 277 รูป คงสอบ 261 รูป และสอบได้เพียง 44 รูป คิดเป็นร้อยละ 16.86 เท่านั้น (พระมหาสมบุญ สมุมาปณฺโณ, 2549, หน้า 88)

สรุปว่า ความสำคัญด้านการประเมินผล ได้แก่ การประเมินผลการจัดการเรียน การสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ระดับสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา การประเมินผล ระดับประเทศ คือการสอบประจำปีการศึกษานั้นๆ เพื่อปรับปรุงแผนงานและระบบการทำงานต่างๆ เพื่อปรับปรุงโครงสร้างของสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา เพื่อปรับปรุงการบริกษณะเพื่อนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายการบริหารและการปฏิบัติสำหรับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่พระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ผู้ให้การสนับสนุน และประชาชนทั่วไป

5.3 องค์ประกอบด้านการประเมินผล

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 199) กล่าวว่า องค์ประกอบด้าน การประเมินผล คือ

1. ผลการวัดที่ได้จากกระบวนการต่างๆ เช่น จากการสังเกตการตรวจงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบ
2. เกณฑ์การพิจารณา เพื่อจะใช้เป็นแนวทางหรือหลักในการพิจารณาว่าเก่ง - อ่อน พอใจ - ไม่พอใจ ผ่าน - ไม่ผ่าน โดยนำผลที่วัดได้มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้
3. การตัดสินใจเป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลของการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ การวัดผลการเรียนรู้ และจุดมุ่งหมายของการวัดผล เป็นการตรวจสอบการสอนของผู้สอนและการเรียนของผู้เรียน 3 ด้าน คือ

3.1 ด้านความรู้ความเข้าใจ (cognitive domain)

3.2 ด้านทักษะการปฏิบัติ (psychomotor domain)

3.3 ด้านเจตคติ (affective domain)

กรมวิชาการ (2545, หน้า 24-25) กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนรู้ มี องค์ประกอบ ดังนี้

1. การประเมินผลระดับชั้นเรียน มีจุดหมายสำคัญของการประเมินระดับ ชั้นเรียน คือ มุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรม และ ค่านิยมอันพึงประสงค์ อันเป็นผลเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่/เพียงใด
2. การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้า ด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง

พัฒนาการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นที่ไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่างๆ สถานศึกษาต้องจัดให้มีการเรียนการสอนและจัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วย วศิน กาญจนวณิชย์กุล (2545, หน้า 26-27) กล่าวว่า การประเมินผล เป็นกระบวนการต่อเนื่อง ของการเรียนการสอน แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การประเมินผลก่อนเรียน เพื่อช่วยให้ผู้สอนได้ทราบความสามารถของแต่ละคน เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาตัดสินว่าจะมีความสามารถเพียงพอในการศึกษาต่อหรือไม่ ถ้าไม่ดีพอจะได้ทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้

2. การประเมินผลระหว่างเรียน เมื่อมีการสอนไประยะหนึ่งๆ ควรจะได้มีการประเมินผลผู้เรียนตามจุดประสงค์ของรายวิชานั้นๆ เพื่อจะได้ทราบว่ามีความรู้เพียงพอหรือควรจะไปข้างหน้าได้หรือยัง

3. การประเมินผลหลังเรียน เป็นการประเมินผลรวม ครอบคลุมจุดประสงค์ต่างๆ หลายจุดประสงค์ เป็นการประเมินเพื่อตัดสินความสามารถ เพื่อดูว่า ตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ผู้เรียน มีความสามารถตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต่างๆ มากน้อยเพียงใด

สุนันทา สุนทรประเสริฐ (2545, หน้า 95) กล่าวว่า การประเมินผล มีลักษณะ ดังนี้

1. ประเมินให้ครอบคลุมทุกจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ระบุไว้ในแผนการสอน
2. เลือกวิธีการประเมินผลที่เชื่อถือได้ และเหมาะสมกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ต้องการประเมิน
3. เลือกใช้วิธีการประเมินที่ง่ายและสะดวกในการใช้ประเมิน
4. ควรใช้เครื่องมือที่พอเชื่อถือได้ประกอบการประเมินทุกครั้ง
5. ควรให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมและมีบทบาทในการประเมินผลตนเองด้วยในบางโอกาส
6. ควรมีข้อมูลหรือสารสนเทศที่แสดงว่าทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้นำผลของการประเมินไปใช้ประโยชน์ เพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอน
7. ในกรณีที่เป็นการประเมินผลการเรียนที่สำคัญ เช่น การทดสอบย่อย การสังเกต ที่ต้องใช้เครื่องมือประกอบการใช้ใบงานให้ทำกิจกรรมต่างๆ หรือแบบฝึกหัด ผู้สอนอาจจะระบุไว้ในภาคผนวกได้ ควรคำนึงและยึดถือหลักการประเมินก่อนการเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียนทุกครั้ง ในการจัดการเรียนการสอนโดยวิธีที่ง่ายและเหมาะสม เช่น ประเมินก่อนเรียน โดยการซักถาม ทำแบบฝึกหัด เล่าเรื่องแสดงความคิดเห็นทดสอบสมรรถภาพย่อยด้านต่างๆ ทดลองปฏิบัติ

หรือแสดงออกอื่นๆ ตามลักษณะเนื้อหาวิชา ประเมินระหว่างเรียนโดยการสังเกต ชักถาม ทำแบบฝึกหัดทดสอบย่อย ตรวจสอบผลงาน ผลการจัดกิจกรรม หรือการแสดงออกในเรื่องต่างๆ

สรุปว่า องค์ประกอบด้านการประเมินผล ได้แก่ ผลการวัดที่ได้จากกระบวนการต่างๆ เกณฑ์การพิจารณาและการตัดสินใจ และการประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องของ การเรียนการสอน 3 ขั้นตอน คือ 1. การประเมินผลก่อนเรียน 2. การประเมินผลระหว่างเรียน และ 3. การประเมินผลหลังเรียนหรือการประเมินผลรวม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านการประเมินผล หมายถึง การเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นกิจกรรมทางวิชาการที่สำคัญ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่แตกต่างจากสถานศึกษาของรัฐและเอกชนทั่วไป ได้แก่ สำนักศาสนศึกษาดำเนินการสอนเตรียมความพร้อมของผู้เรียนเพื่อสอบ กงบาลีสนามหลวงเป็นผู้จัดสอบพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เมื่อผู้สอบประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 5 สอบไม่ผ่าน ครั้งแรกเปิดโอกาสให้มีการสอบครั้งที่สอง ความสะดวกในการสอบบาลีสนามหลวงระดับประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 4 จัดสถานที่ให้สอบทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การสอบ บาลีสนามหลวงระดับเปรียญธรรม 5 ถึงเปรียญธรรม 9 จัดสถานที่ให้สอบเฉพาะ ในส่วนกลางข้อสอบบาลีสนามหลวงที่ใช้สอบไม่ครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่เรียน การสอบบาลีสนามหลวงเป็นการวัดความรู้พื้นฐานของผู้เรียน เพื่อตัดสินเลื่อนชั้นให้กับผู้เรียน และการวัดผลประเมินผลปัจจุบัน ใช้เกณฑ์คะแนนและวิธีการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง พ.ศ.

2487

สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา

ความหมายของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา

กงบาลีสนามหลวง (2549, หน้า 96) กล่าวว่า สำนักเรียน หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมหรือพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด สำนักศาสนศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549ข) กล่าวว่า สำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง สำนักที่วัดจัดตั้งขึ้นในที่วัดหรือ ที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณรตามหลักสูตร พระปริยัติธรรม แผนกบาลี แบ่งเป็น 8 ชั้น คือ ประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3 เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 และเปรียญธรรม 9

สรุปว่า สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือแผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด สำนักเรียน หมายถึง สำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและสำนักเรียนคณะจังหวัด และสำนักศาสนศึกษา หมายถึง วัดที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีทุกสำนักในจังหวัดนั้นๆ

3.2 ความเป็นมาของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา

กองบาลีสนามหลวง (2549, หน้า 97-98) กล่าวว่า สถานที่ที่ดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาบาลีให้กับพระภิกษุและสามเณร เพื่อเป็นการเตรียมความรู้ในการสอบ เรียกว่า สำนักศาสนศึกษา เวลาส่งชื่อผู้เรียนเข้าสอบส่งในนามของสำนักเรียนคณะจังหวัด ส่วนสำนักเรียนคือสถานที่เรียนที่สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึงสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและสำนักเรียนคณะจังหวัด และแต่ละสำนักจะมีเจ้าอาวาสวัดที่สำนักนั้นๆ ตั้งอยู่เป็นผู้บริหารสูงสุด เรียกว่า เจ้าสำนักเรียน มีอาจารย์ใหญ่ทำหน้าที่ช่วยดูแลบริหารการศึกษา โดยตรงอีกต่อหนึ่ง การบริหารและการดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอนในแต่ละสำนักเรียนเป็นอิสระ ไม่ขึ้นตรงต่อกองบาลีสนามหลวง สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาและกองบาลีสนามหลวงจะมีความสัมพันธ์กัน โดยผ่านการสอบบาลีสนามหลวง มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นผู้ประสานและเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเรียนการสอนและการสอบ มีความสัมพันธ์

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2549) กล่าวว่า ปัจจุบันมีสำนักเรียนและ สำนักศาสนศึกษาที่ดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี กระจายไปทั่วจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ จากสถิติของกองพุทธศาสนศึกษาและกองบาลีสนามหลวง พ.ศ. 549 มีสำนักเรียนส่วนกลาง จำนวน 26 สำนักเรียน สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาส่วนภูมิภาค จำนวน 10,176 สำนัก รวมทั้งสิ้น จำนวน 10,421 สำนัก (กองพุทธศาสนศึกษา, 2549) ผู้เรียน 32,627 รูป (กองบาลีสนามหลวง, 2549, หน้า 2) แม้จะมีสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาทั่วประเทศถึง 10,421 สำนักๆ แต่มีหลายจังหวัดที่ไม่มีสำนักศาสนศึกษาหมายความว่า พระภิกษุและสามเณรที่จะเข้าสอบความรู้ประโยคบาลีสนามหลวงจะต้องศึกษาด้วยตนเอง และเมื่อถึงเวลาสอบจะสมัครสอบในนามของสำนักเรียนคณะจังหวัด ซึ่งแต่ละจังหวัด (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) ไม่ว่าจะจะมีสำนักศาสนศึกษาหรือไม่ จะส่งรายชื่อผู้เรียนเข้าสอบในนามสำนักเรียนเดียวคือ สำนักเรียนคณะจังหวัดนั้นๆ

พระมหาวรญาณ วรญาณ (2547, หน้า 215-217) กล่าวว่า ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ประจำจังหวัด พ.ศ. 2541 กำหนดว่า สำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายความว่า สถานที่ซึ่งจัดให้มี การเรียนการสอน

ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของคณะสงฆ์ตั้งขึ้นตามเกณฑ์กำหนด ประกอบด้วย คุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. เป็นสำนักศาสนศึกษาที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีมีนักเรียนส่งเข้าสอบและสอบได้ประโยคบาลีสนามหลวงติดต่อกัน 3 พ.ศ. ขึ้นไป
2. เป็นสำนักศาสนศึกษาที่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตั้งแต่ บาลีไวยากรณ์จนถึงชั้นเปรียญธรรม 4
3. มีผู้สอนครบทุกชั้นประโยค
4. มีผู้เรียนสอบประโยคบาลีสนามหลวงตั้งแต่ประโยค 21 ถึงชั้นเปรียญธรรม 4 ไม่น้อยกว่า 20 รูป มีผลสอบได้ของผู้เรียนมากพอสมควร
5. มีอาคารเรียนเป็นสัปปายะ
6. มีบุคลากรทางการศึกษา คือ ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน

สรุปว่า ความเป็นมาของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ได้แก่ เป็นชื่อเรียกสถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด มีคุณสมบัติตามที่ระเบียบมหาเถรสมาคม พ.ศ. 2541 มีเจ้าอาวาสวัดที่สำนักตั้งอยู่เป็นผู้บริหารสูงสุดเรียกว่า เจ้าสำนักศาสนศึกษา มีอาจารย์ใหญ่ทำหน้าที่ช่วยดูแลบริหารเกี่ยวกับการศึกษา การบริหารจัดการการเรียนการสอนของแต่ละ สำนักศาสนศึกษาเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกองบาลีสนามหลวง สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา มีหน้าที่เพียงเตรียมความรู้ให้กับพระภิกษุและสามเณร กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการสอบสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา และกองบาลีสนามหลวงจะมีความสัมพันธ์กันโดยผ่านการสอบบาลีสนามหลวง และมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ประสานสัมพันธ์ ช่วยอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเรียนการสอน

ระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

แนวทางการจัดการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้แก่ เป็นการศึกษาเพื่อแสวงหาข้อมูลความรู้และแนวทางในการกำหนดนโยบายและข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน เป็นการศึกษาเพื่อแสวงหาข้อมูลความรู้และแนวทางในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เพื่อทราบสภาพและปัญหา อุปสรรคในการจัดการศึกษาพระ

ปรียัติธรรม แผนกบาลี และเพื่อจะได้หาแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมมีคุณภาพต่อไป

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)

พ.ศ. 2545 ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของพระพุทธศาสนา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (2546, หน้า 5, 7, 14, 29) ในมาตรา 7 กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง ส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ มาตรา 9 การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการศึกษา ให้ยึดหลัก ดังนี้ (6) การมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนา มาตรา 12 สถาบันศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวงกำหนดให้สถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่พระภิกษุและสามเณร ในโรงเรียน สำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียน มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับสถาบัน ศาสนาส่งเสริม ความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน และมาตรา 61 ให้รัฐจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาที่จัดโดยสถาบัน ศาสนาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

รุ่ง แก้วแดง (2545 ก, คำนำ) การศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เป็น การศึกษานำร่องสำหรับเป็นข้อมูลแสวงหาองค์ความรู้และแนวทางในการกำหนดนโยบาย และ ข้อเสนอแนะ เพื่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมที่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน และสอดคล้อง กับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ผล การศึกษาครั้งนี้ ทำให้ทราบสภาพปัญหา อุปสรรคในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี แนวทางการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และรายงานผลการศึกษาค้นคว้า นี้ ได้รับการพิจารณาในที่ประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 18/2544 เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2544 ได้มี มติมหาเถรสมาคม มติที่ 271/2544 รับทราบผลการศึกษา และให้ความเห็นชอบในการประชุม ระดมความคิดเห็นและให้ความเห็นชอบในการศึกษาและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เพื่อการสืบสาน พระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน

สรุปว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระราชบัญญัติมาตรา 7, 9, 12, 29, และ 61 ที่ควรนำมาใช้เป็นหลักเพื่อหาแนวทาง การปรับปรุงหลักสูตร เพื่อกำหนดนโยบาย การศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลี และเพื่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ที่สอดคล้องกับ สังคมปัจจุบัน

การปฏิรูปการศึกษา (การศาสนศึกษา)

ความหมายของการปฏิรูปการศึกษา

กรมวิชาการ (2543ก, หน้า 5) กล่าวว่า การปฏิรูป มีความหมายหลายนัยดังนี้

1. การปฏิรูป หมายความว่า

1.1 การปรับปรุงการเปลี่ยนรูปแบบใหม่ การดัดแปลงแก้ไขกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญของนักเรียน เยาวชน และประชาชน

1.2 การปรับปรุง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบใหม่ การดัดแปลงแก้ไขกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญของสังคมของสังคมทั้งระดับครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศชาติ

2. การปฏิรูปการศึกษา หมายความว่า การดำเนินการปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้โดยการเลือกสรรการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมแนวทางการดำเนินงานที่มีอยู่เดิมให้สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่มีอยู่ให้ลดลงหรือหมดไปและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนและสังคม ให้ได้ตามมาตรฐานคุณภาพที่กำหนดไว้

3. การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การปรับเปลี่ยนกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนให้เกิดพฤติกรรม 4 ด้าน คือ 1. พุทธิพิสัย 2. จิตพิสัย 3. ทักษะพิสัย และ 4. ทักษะกระบวนการ โดยเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ 4 ชั้น คือ 1. เกิดความรู้ความจำ 2. ความเข้าใจ 3. เกิดความตระหนัก และ 4. สามารถนำไปใช้ได้

ประเวศ วะสี (2543, บทคัดย่อ) กล่าวว่า การปฏิรูปการศึกษา คือการเรียนรู้ เพราะหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา คือการเรียนรู้ หัวใจของการเรียนรู้คือ การปฏิรูป จากการศึกษาเป็นตัวตั้งมาเป็นยึดมนุษย์หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้งหรือที่เรียกว่า ผู้เรียนรู้สำคัญที่สุด

สรุปว่า การปฏิรูปการศึกษา หมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในกระบวนการศึกษา ตั้งแต่นโยบาย บัณฑิต ขั้นตอน และผลลัพธ์ การสร้างความเชื่อมั่น ในคุณภาพของผลผลิตและบริการทางการศึกษา รับผิดชอบต่อคุณลักษณะของผู้จบการศึกษาระดับการศึกษาที่จะมีความสมบูรณ์และสมดุลในการเป็นมนุษย์ปัญญา มนุษย์คุณธรรม และมนุษย์ที่ปรับตัวเก่ง เรียนรู้ตลอดเวลา และก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง ในด้านต่างๆ ของสังคม

ความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา

พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี) (2544ข, หน้า 3) กล่าวว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ศึกษาปัญหาการศึกษา และได้ข้อสรุปเป็นข้อเสนอแนะไว้ 3 เรื่อง ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตร

1.1 หลักสูตรการศาสนศึกษา นอกจากระบบการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา ที่ต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรแล้วควรจะได้กำหนดหลักสูตรอื่น ที่เฉพาะและจำเป็นต่อการศึกษาพัฒนาและเผยแผ่ศาสนาที่ชัดเจนเช่น หลักสูตรระยะสั้นสำหรับผู้บวช หลักสูตรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักสูตรพระนักเทศน์ หลักสูตรพระวิปัสสนากัมมัฏฐาน หลักสูตรพระสังฆาธิการ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.2 การศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะแผนกธรรม และแผนกบาลีควรจะได้ศึกษาเพิ่มเติมในวิชาต่อไปนี้ ได้แก่ ภาษาไทย สังคมศึกษา เศรษฐศาสตร์ และการสื่อสารต่างๆ

1.3 สำหรับวิชาภาษาบาลี ควรมีการขยายหลักสูตรในระดับสูงขึ้นเพื่อการศึกษาระดับปริญญาได้อย่างลึกซึ้ง

1.4 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ควรเพิ่มหลักสูตรศีลธรรม สืบทอด เพื่อสามารถนำไปเผยแผ่และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เมื่อลาสิกขาไปแล้ว

2. การพัฒนาบุคลากรการปฏิรูปการศึกษา เมื่อปฏิรูปแล้วพระสงฆ์จะมีภาระหน้าที่การงานในส่วนนี้ ดังนี้

2.1 การเป็นศาสนทายาทรักษาพุทธศาสนา รับประกาศนียบัตรไปทำงาน เมื่อลาสิกขาควรจะได้มีการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลากรสงฆ์อื่นๆ ด้วย เช่น อบรมการเป็นเจ้าอาวาส นักปกครอง พระนักกฎหมาย (พระวินัยธร) ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ศึกษาระบบ ศาสนสมบัติของวัด กฎหมายทรัพย์สินงานบัญชี สารบรรณ

2.2 ศึกษาให้มีความรู้ ด้านการก่อสร้าง ศิลปวัฒนธรรมเพื่อจะได้ดูแลรักษาศาสนสมบัติให้มั่นคงคงอยู่อย่างถูกหลักวิธีการ

3. การบริหารและการจัดการ การสนับสนุนทรัพยากร

3.1 หลักการจัดการศึกษา ควรเน้นความรู้ความเข้าใจ แนวคิดจิตวิญญาณในทางพระพุทธศาสนาเป็นอุดมการณ์ และควรนำหลักไตรสิกขามาเป็นอุดมการณ์ ในการฝึกตนให้เกิดความรักชาติศาสนาปรับความคิด ทิศทางหรือวิสัยทัศน์และให้เยาวชน คนที่สละได้เข้าศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนาของทางคณะสงฆ์ด้วย

3.2 การจัดการศึกษาของสงฆ์ระบบการศึกษาเป็นระบบเปิดพร้อมหรือไม่ที่จะนำการศึกษาของสงฆ์เข้าสู่ระบบโรงเรียนและตรงข้ามการนำระบบศีลธรรม ภาพลักษณ์อันดีของศาสนาเข้าไปสู่สถานศึกษา โรงเรียน การจัดการศึกษาของสงฆ์ควรให้เจ้าคณะเจ้าสังฆคณบดี และ

ร่วมกันทำงานด้านการศึกษาแม่กองธรรม และแม่กองบาลีสนามหลวงมีหน้าที่จัดการสอบสนามหลวงควรได้มีการปรับวิธีการโดยการส่งเสริมการเรียนการสอนให้เป็นระบบมีคุณภาพ ด้วยการกำหนด กฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง

3.3 ของบประมาณการจัดการศาสนศึกษา ภาครัฐสามเณรเป็นเยาวชนของชาติ รัฐควรให้การสนับสนุนการศึกษาขั้นพื้นฐาน เช่นเดียวกับเยาวชนของชาติทั่วไป

3.4 การบริหารจัดการศาสนศึกษา ระบบการบริหารจัดการด้านศาสนศึกษาซึ่งต้องมีการพัฒนาในทุกๆ ด้านเช่น ปรับวิธีการเรียนการสอนการใช้เครื่องมือสื่อสารระบบทางไกลทางการศึกษาเพื่อให้ประชาชนทุกๆ ไปได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

สรุปว่า ความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ได้แก่ การปฏิรูปการศึกษาโดยเฉพาะในส่วนของการศาสนศึกษา เพื่อให้มีการพัฒนาหลักสูตร เพื่อการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ของงบประมาณการจัดการศาสนศึกษา และการบริหารจัดการศาสนศึกษาและเป็นการทำให้เกิด

การประกันคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

ความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษา

เข็มทอง ศิริแสงเลิศ (2540, หน้า 37) กล่าวว่า ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง ระบบการบริหารงานโรงเรียนที่ทำให้โรงเรียนสามารถบรรลุถึงมาตรฐานคุณภาพที่กำหนดไว้ตลอดเวลา เพื่อผู้ที่ได้รับบริการเกิดความมั่นใจในคุณภาพของโรงเรียน ระบบดังกล่าวประกอบด้วย 3ระบบย่อย คือ ระบบการวางแผน ระบบการควบคุมคุณภาพ ระบบการทบทวนและการปรับปรุงการปฏิบัติงาน การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กิจกรรมหรือแนวปฏิบัติเพื่อควบคุมคุณภาพการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับประกอบด้วย การประกันคุณภาพภายใน และการประกันคุณภาพภายนอก

สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ(2541, หน้า 5) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กิจกรรมหรือแนวปฏิบัติใดๆที่หากนำมาดำเนินการตามระบบและแผนที่ได้วางไว้โดยมีการควบคุมคุณภาพ ตรวจสอบคุณภาพและประเมินคุณภาพ จะเป็นหลักประกันให้สาธารณชนเกิดความมั่นใจได้ว่า สถาบันจะพยายามทำหน้าที่อย่างดีที่สุดเพื่อให้ผลผลิตที่จะออกมามีคุณภาพ

กรมวิชาการ (2543ก, หน้า 10) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กระบวนการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการเพื่อสร้างความมั่นใจได้ว่าสถานศึกษา จะสามารถจัดการศึกษาได้ตามมาตรฐาน โดยนักเรียนหรือผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องมีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะต่างๆ ตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาและเป็นที่ยอมรับ ของสังคม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543กหน้า 7) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง การบริหารจัดการและการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจปกติ ของ

สถานศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็น การสร้างความมั่นใจ แก่ผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ว่าการดำเนินงานของสถานศึกษา จะมีประสิทธิภาพ และทำให้ผู้เรียนมี คุณภาพ หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด

สรุปว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กระบวนการบริหารหรือ แนวปฏิบัติ ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจและความเชื่อมั่นให้แก่ ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและสังคม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องว่าสถานศึกษามีคุณภาพ เป็นสถานศึกษาที่จะ พัฒนาให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ครบถ้วนตามคุณภาพมาตรฐานการศึกษาตรงกับความมุ่งหวัง และ เป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นสถานศึกษาที่มีการรับประกันคุณภาพการศึกษาในด้านการจัดการ กระบวนการ การปฏิบัติการคุณภาพ และมีการวางแผน ควบคุม ตรวจสอบอย่างเป็นระบบ ตลอดเวลาตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด

3.3 การประกันคุณภาพการศึกษากับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี) (2544ก, หน้า 9) กล่าวว่า การศึกษาพระปริยัติ ธรรม แผนกบาลี เป็นการดำเนินงานโดยคณะสงฆ์ เพื่อให้บุคคลที่เข้ามาบรรพชาและอุปสมบทเป็น สามเณรและพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ศึกษาเพื่อเป็นหลักที่จะเป็นผู้สืบทอดอายุ พระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาด้านหลักสูตร ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านกระบวนการเรียน การสอน การวัดผลการศึกษา คุณภาพและมาตรฐานการศึกษา รวมทั้งการบริหารจัดการด้านอื่นๆ เป็นการดำเนินโดยคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีหน้าที่สนองงานและ ประสานงานให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อย ตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

1. ร่วมกับคณะสงฆ์จัดประชุมสัมมนา ผู้บริหารการศึกษาคณะสงฆ์ ระดับสูง ให้เกิดความตระหนักและปลุกจิตสำนึกให้มองเห็นคุณค่าของการประกันคุณภาพ การศึกษา
2. ร่วมกับนักวิชาการ และคณะสงฆ์จัดทำเอกสารแนวทางการจัดทำ แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา
3. ประชาสัมพันธ์แนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
4. ส่งเสริมให้คณะสงฆ์ดำเนินการตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา
5. ส่งเสริมให้คณะสงฆ์ดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
6. ส่งเสริมให้คณะสงฆ์ดำเนินการประเมินคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
7. ส่งเสริมให้คณะสงฆ์วิเคราะห์วิจัยปรับปรุงมาตรฐานการศึกษาของคณะสงฆ์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543ก, หน้า 7) กล่าวว่า เพื่อป้องกันปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของคุณภาพในแต่ละสถานศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 จึงกำหนดให้มีการประกันคุณภาพในการจัดการศึกษาของแต่ละสถานศึกษาโดยบัญญัติไว้ใน มาตรา 49 ให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา มีฐานะเป็นองค์กรมหาชน ทำหน้าที่ประเมินผลการจัดการศึกษาและ ตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษาทุกระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งและโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาต้องถูกตรวจสอบคุณภาพโดยสำนักงานนี้ แต่ยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี จะต้องถูกตรวจสอบคุณภาพด้วยหรือไม่ แต่เป็นหลักธรรมดาว่า ถ้าสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากรัฐเท่าเทียมกันกับการที่รัฐสนับสนุนการ จัดการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติของรัฐ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษาก็ต้องเข้ามาตรวจสอบและประเมินคุณภาพ เป็นเรื่องที่ดีเพราะทำให้สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี สามารถแข่งขันกับโรงเรียนประเภทอื่นได้

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2544, หน้า 33-34) กล่าวว่า การประเมินมาตรฐานและคุณภาพการศึกษา จัดเป็นกระบวนการของความรับผิดชอบของการศึกษาที่สาม (quality assurance) ของโครงการการศึกษาที่จัดขึ้นทั้งในระบบ และนอกระบบ โรงเรียน การศึกษาอาจจะพิจารณาว่าเป็นโครงการ (programs) หรือเป็นระบบ (system) การประเมินจึงอาจจัดเป็นการประเมินโครงการทั้งโครงการ หรือเป็นการประเมินทั้งระบบที่มีองค์ประกอบอย่างน้อยสามส่วน คือ ปัจจัยเบื้องต้น (input) กระบวนการและวิธีการ (throughout) และผลลัพธ์ (output) การประเมินนี้สามารถจัดทำได้สองลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการประเมินภายใน ที่สถานศึกษาจัดการประเมินของตนเอง ประหนึ่งเป็นการวิจัยประเมินผลของตนเอง เป็นการวิจัยปฏิบัติการที่ทุกฝ่ายร่วมมือกัน โดยหวังที่จะนำเอาผลของการวิจัยมาใช้ปรับปรุงการศึกษา อย่างรวดเร็วเป็นสำคัญหรือเป็นการประเมินความก้าวหน้าเป็นระยะๆ ไป ลักษณะที่สอง คือ การประเมินภายนอกที่จัดทำโดยนักประเมินจากองค์กรภายนอกที่ปรารถนาจะตรวจสอบการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพื่อการรับรอง ในผลการปฏิบัติของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาเป็นสำคัญ การประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษานั้น ถึงแม้จะพยายามประเมินการศึกษาทั้งระบบ แต่ในทางปฏิบัติเน้นมุ่งเน้นประเมินผลลัพธ์ (result oriented) ว่าได้มาตรฐานหรือไม่อย่างไร ผลลัพธ์ที่กำหนดเป็นมาตรฐานของความสามารถอาจมีหลายอย่าง เช่น มาตรฐานด้านเนื้อหาวิชา มาตรฐาน การปฏิบัติงาน และมาตรฐานโอกาส ในการเข้าเรียนเป็นต้น ผลการประเมินคุณภาพ และมาตรฐาน

การศึกษา นั้น นำไปสู่การกำหนดแผนการปรับปรุงสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา (school improvement plan-SIP) เป็นสำคัญ ดังนั้น การประกันคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นอย่างยิ่ง

สรุปว่า การประกันคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีเป็นอย่างยิ่ง เมื่อมีการประกันคุณภาพการศึกษาการบริหารจัดการและการดำเนินกิจกรรมทางการศึกษาของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา (สถานศึกษา) เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างความมั่นใจแก่ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน เป็นการดำเนินงานของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพและทำให้ผู้เรียน มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิคม สมบุต (2540, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง สภาพการวางแผนพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ของผู้บริหารโรงเรียน พบว่าทุกกลุ่มมีความรู้ต่ำอยู่ในระดับที่ควรปรับปรุง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียนที่ดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยครูใหญ่เป็นกลุ่มที่ควรได้รับการปรับปรุงมากที่สุด สำหรับสภาพการปฏิบัติการวางแผนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดลำพูน พบว่า ชั้นเตรียมการวางแผนและขั้นตอน ลงมือปฏิบัติตามแผนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากส่วนขั้นการวางแผน และขั้นติดตามและประเมินผล มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

ฐิติวรรณ บุญวีรบุตร (2544, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540 ในโรงเรียน เครือข่ายสหวิทยาเขตสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540
  - 1.1 ด้านครูผู้สอนในโรงเรียนเครือข่ายสหวิทยาเขต สังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านทุกด้าน ในการจัดการเรียนการสอนสูงสุด 3 อันดับแรก คือ ครูสร้างบรรยากาศเป็นกันเองกับเด็ก ครูใช้กระบวนการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ปลูกฝังจิตพิสัยและคุณลักษณะที่ดี และครูเป็น ผู้อำนวยการแนะนำเด็กในการทำกิจกรรมต่าง ๆ
  - 1.2 ด้านหลักสูตร โดยภาพรวมและรายด้านมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ยกเรื่องหลักสูตร มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมวัฒนธรรมท้องถิ่นและหลักสูตรจัดให้ผู้เรียนได้มี

ส่วนร่วมในการวางแผน เรื่องที่มีการจัดการเรียนสูงสุดใน 3 อันดับแรกคือ หลักสูตรที่ใช้มุ่งเน้นถึงความต้องการ ความสนใจและความแตกต่างระหว่างบุคคล หลักสูตร สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ และหลักสูตรที่ใช้มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบบูรณาการ

1.3 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยภาพรวมและรายด้านมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ยกเว้นเรื่อง สภาพการจัดกิจกรรมเน้นสื่อของจริง ให้เด็กมีโอกาส สังเกต สำรวจ ค้นคว้า ทดลองและแก้ปัญหาด้วยตนเอง การจัดกิจกรรมให้เด็ก มีโอกาสพบความรู้ด้วยตนเอง มีระดับความคิดอยู่ในระดับปานกลาง มีการจัดการเรียนการสอน สูงสุด 3 อันดับแรก คือ การจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักแผน และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

2. ปัญหาการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540

2.1 ด้านครูผู้สอน ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางและด้านที่มีปัญหาสูงสุด 3 อันดับแรก คือ เวลาที่ใช้ในการเตรียมการสอนไม่เพียงพอ ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาของเด็กและครูขาดความรู้ ความชำนาญในการสอน

2.2 ด้านหลักสูตร ทั้งโดยรวมและรายด้านมีปัญหาอยู่ในระดับน้อยและ ด้านที่มีปัญหาสูงสุด 2 อันดับแรก คือ ขาดเอกสารคู่มือประกอบหลักสูตร ที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอน และครูไม่มีความเข้าใจในหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540

2.3 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย และด้านปัญหาสูงสุด 3 อันดับแรก คือ กิจกรรมการเรียนรู้ไม่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้สัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง ครูขาดการเตรียมแผนการจัด ประสบการณ์ก่อนทำการสอนและครูไม่ใช้เทคนิคการสอน ที่หลากหลายในกระบวนการเรียนการสอน

จุไรพร เสนาะ (2545, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนเมืองพัทยา สังกัดเมืองพัทยา ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านการใช้หลักสูตร ครูชั้นอนุบาลส่วนใหญ่ใช้แนวการจัดการประสบการณ์ของสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น ร่วมกับหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พ.ศ.2540 มีส่วนร่วม ในการวางแผนใช้หลักสูตรโดยการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาพของเด็ก และสภาพของท้องถิ่น

2. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โรงเรียนส่วนใหญ่มีการวางแผนจัดการเรียนการสอน โดยกำหนดนโยบายจัดทำแผนปฏิบัติงานและมีการจัดสรรงบประมาณครูผู้สอน เตรียมการสอน โดยจัดทำแผนการสอน สื่อการสอนที่ใช้ คือ สื่อประเภทของจริงและรูปภาพ มีการจัดมุมหนังสือไว้ในห้องเรียน ครูผู้สอนวัดและประเมินพัฒนาการเด็กโดยการสังเกตพฤติกรรม

3. ด้านการจัดสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนการสอนมีการจัดเตรียมและพัฒนาบุคลากร โดยจัดครูเข้าสอนพิจารณาจากวุฒิการศึกษา การพัฒนาบุคลากร โดยให้เข้ารับการอบรมสัมมนา มีการนิเทศการสอนภายในแบบไม่เป็นทางการ โดยการสังเกตการสอน และผู้บริหารเป็นผู้นิเทศการสอนมีการจัดบริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการสอน มีการจัดสภาพแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้โดยจัดอาคารเรียนเป็นเอกเทศ จัดห้องพิเศษ ให้ทำกิจกรรม จัดให้มีสนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นสนาม มีการอำนวยความสะดวกและจัดบริการโดยจัดอาหารว่างและอาหารกลางวัน มีการสนับสนุนจากภายนอกโรงเรียนโดยผู้ปกครอง บริจาคทรัพย์เพื่อสนับสนุนการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอนปัญหาที่พบ ได้แก่ ครูขาดความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาหลักสูตรขาดแคลนงบประมาณในการจัดการเรียนการสอน บุคลากร ไม่เพียงพอ การนิเทศการสอนที่ไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นระบบ การจัดสนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นสนามไม่เป็นสัดส่วนและไม่เพียงพอ นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม , และวลัยพร ศิริภรณ์ (2545, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีสภาพปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะที่คล้ายคลึงกัน มีข้อสรุปสาระสำคัญ ต่อไปนี้

1. ด้านหลักสูตร หลักสูตรมีเนื้อหาสาระที่เก่าเกินไปและภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก โดยเฉพาะเนื้อหาสาระในแผนกบาลีเน้นการจำ และการแปลมากกว่าความเข้าใจ ขาดการประยุกต์ใช้ ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน จึงควรปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่ายจัดระบบเนื้อหาให้ง่ายต่อการเข้าใจ มีการอธิบายให้ชัดเจนควรขีดเคลาสำนวนต่างๆ ให้ทันสมัยและควรเพิ่มวิชาการทางโลก เพื่อให้ผู้เรียน มีความรู้หลากหลาย มีความแตกฉานสามารถเชื่อมโยงประยุกต์ใช้และมีความสนใจ อยากเรียนมากยิ่งขึ้น เวลาเรียน การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน มีเวลาเรียนน้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง จึงควรเพิ่มเวลาเรียนหรือขยายเวลาเรียนให้มากขึ้น โดยอาจปรับเวลาเรียนเป็นคาบจัดให้เรียนตลอดทั้งปีและมีการสับเปลี่ยนเรียนวิชาอื่นด้วย วิธีการเรียนการสอนเน้นการท่องจำและการแปลไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้และขาดการคิดวิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะ ทั้ง 4 ด้านคือ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์มากขึ้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ กับชีวิตได้และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดศรัทธาในการเรียน และเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น

2. ด้านกระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนไม่เพียงพอมักใช้ระบบพี่สอนน้องผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาด

การศึกษาอบรม และขาดขวัญกำลังใจ ซึ่งผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิและมีประสบการณ์ทางโลกด้วย เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบ อธิบายและประยุกต์ใช้ และควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง อีกทั้งเป็นการเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้สอน หนังสือ ตำราประกอบการเรียนเป็นตำราเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุงและภาษาที่ใช้ยาก จึงควรมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ เพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลางและชัดเจนสำหรับจำนวนต่างๆ ให้ทันสมัยสามารถเข้าใจง่ายและควรส่งเสริมให้มี การผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอน มีการใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยี ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุน ส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย อาคารสถานที่มักใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

3. ด้านการวัดผลประเมินผล เกณฑ์การวัดและประเมินผล มักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ที่ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์แน่นอน ควรปรับเกณฑ์การวัดและประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลางจัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ ความยากง่ายของข้อสอบยากเกินไป ขาดการทดสอบความยากง่าย ควรมีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ครอบคลุมทุกด้านข้อสอบควรเน้นการประยุกต์ใช้และควรปรับปรุงการออกข้อสอบโดยให้เลือกทำ มีการสอบเก็บสะสมได้ ในทุกระดับ ทั้งนี้ควรให้ผู้สอนได้ประเมินผลการเรียน พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน หรือองค์ประกอบอื่นๆ ประกอบด้วย

พระมหาสุววรรณ กระแสเทพ (2545, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

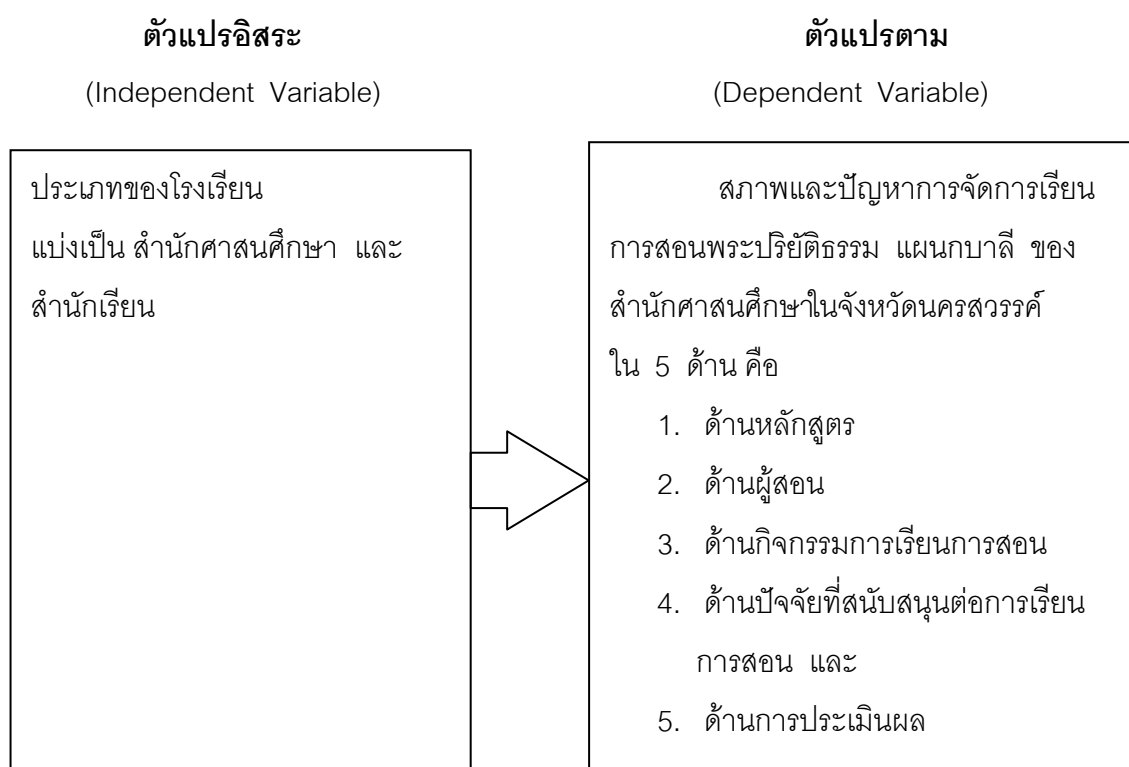
1. ผู้บริหารและผู้สอน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในด้านงานการสอนและกิจกรรมนักเรียน งานการวัดและการประเมินผล งานเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน และงานส่งเสริมวิชาการมีการปฏิบัติ อยู่ในระดับปานกลาง

2. ผู้บริหารและผู้สอน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษารายด้านมีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน โรงเรียนขนาดเล็กและขนาด กลาง มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการไม่แตกต่างกัน

มงคล สิทธิหล่อ (2545, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ความพร้อมใน การจัด การศึกษา ด้านบุคลากร มีความเพียงพอในเชิงปริมาณ แต่ขาดแคลนในเชิงคุณภาพที่พออาคารสถานที่มีเพียงพอ ส่วนสภาพการบริหารโรงเรียน ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์กร ด้านการประสานงาน และด้านการควบคุมงานโรงเรียน ได้ดำเนินการครอบคลุมทุกด้าน แต่ยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะในโครงสร้างการบริหาร ยังไม่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของการจัดการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ สำหรับสภาพการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนได้ดำเนินการด้านการวางแผนการสอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านวัดผลประเมินผล ตามสภาพที่สามารถทำได้ ยกเว้นด้านสื่อและนวัตกรรมโรงเรียนดำเนินการน้อย ได้แก่ การใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย นอกจากนั้น โรงเรียนยังได้รับการสนับสนุนการนิเทศ จากหน่วยภายนอกน้อยเกินไป

สรุปกรอบความคิดในการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้กำหนดกรอบความคิดในการศึกษาดังนี้

ภาพ 1 กรอบความคิดในการศึกษา